

Skrifter utgivna av
SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND

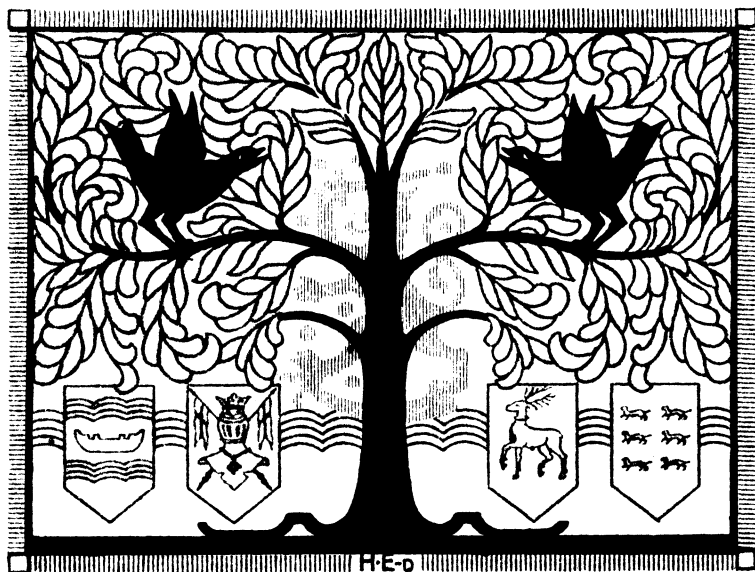
402

FINLANDS SVENSKA FOLKDIKTNING

VI

FOLKDANS

A3 BRÖLLOPSMUSIK



SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPETS I FINLAND FÖRLAG, HELSINGFORS

1964

SKRIFTER

UTGIVNA AV

SVENSKA LITTERATUR-
SÄLLSKAPET

I

FINLAND

402

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND

FINLANDS
SVENSKA FOLKDIKTNING

VI

FOLKDANS

A. 3. BRÖLLOPSMUSIK

UTGIVEN AV

OTTO ANDERSSON

ÅBO 1964

Noterna ritade av

Nestor Lehtinen (Inledn.), Åbo,
och *L. M. Solanterä*, Helsingfors



ABO TIDNINGS OCH TRYCKERI AKTIEBOLAG
ÅBO 1964

I N N E H Å L L

Förord	IX
Det svenska bosättningsområdet i Finland.....	XIII
Använda källor	XV
Inledning — Summary	XXI
Bilder	XCV
Melodisamling	1
I Brudmarscher	3
II Lyckönskningar	78
III Måltidsmusik	96
IV Skålar	111
V Avskedsceremonier	150
VI Bröllopsdanser	168
Register	207
Register över meddelare	209
Register över upptecknare	213
Namnregister	214

FÖRORD

Bröllopsmusiken var från början avsedd att intagas i första volymen av Finlands svenska folkdiktning VI A, 1. Huvuddelen av det dithörande melodimaterialet, sånger, menuetter, polskor och polonäser, visade sig vid utredigeringen upptaga ett över förväntan stort utrymme, vartill kom att inledningen likaledes fått en större omfattning än ursprungligen var avsett.

Emedan bröllopsmelodiernas antal samtidigt ökades genom de företagna kompletteringarna av materialet, och då en melodiutgåva icke bör vara alltför ohanterlig för att kunna användas bekvämt, såg jag mig nödsakad att avskilja bröllopsmusiken till en särskild volym, som fick nummerbeteckningen VI A, 3; nr VI A, 2 reserverades för de yngre dansmelodierna.

Genom denna uppdelning kommer bröllopsmusiken att intaga en ställning i helhetsplanen, som i viss mening icke gör den full rättvisa; den hade lämpligare från början bort avskiljas som en självständig volym. Att så icke skedde berodde på att man icke vid uppgörandet av planen för serien i sin helhet kunde förutse, att bröllopsmusiken skulle komma att kräva ett så stort utrymme. Den inordning som nu företagits kan försvaras därmed att bröllopsmelodierna dock till sin huvuddel tillhöra den folkliga instrumentalmusiken.

Olika bröllopsceremonier och olika musikstycken, marscher, sånger och danser, äro invävdade i varandra i Svenskfinland liksom annorstädes. De upptecknade traditionerna om huru bondbrölloppen firades fordoms torde knappast komma att samlas och publiceras skilt för sig. Separata skildringar av bröllopsbruken förlora också väsentligt i åskådlighet, därest handlingsförloppet icke illustreras av det tillhörande musikaliska ackompanjemanget. Jag har därför bundit ihop det verbala och det musikaliska traditionsmaterialet, såvitt det varit lämpligt och möjligt, i en något utvidgad *Inledning*, medan huvuddelen av bröllopsmusiken sammanförts i en särskild *Melodisamling*. Sålunda har en delning av melodierna kommit att äga rum. Att exemplen i inledningen valts mer eller mindre godtyckligt, där flera varianter förelegat, måste medgivas. Men jag har försökt — åtminstone generellt sett — göra de musikaliska inslagen i skildringen så representativa som möjligt.

Ordningen av melodierna tillhörande de olika bröllopsbruken är icke alltid densamma i inledningen och melodisamlingen. Denna brist på överensstämmelse beror på att vissa musikaliska faktorer: variantrikedomen, tätheten i det bevarade materialet, anknytningen till texter m.m. påverkat grupperingen av melodierna i högre grad, medan skildringen i inledningen kommit att bli beroende mera på

följden av ceremonierna och deras beskaffenhet. Dessutom avse de exempel, som anföras i inledningen, endast att antydningssvis illustrera det tillhörande melodimaterialet.

Den ledande principen vid ordnandet av melodierna har varit att så vitt möjligt följa gången av bröllophögtiden. Men grupperingen är givetvis växlande. När exempelvis brudmarscherna sammanförts i en följd, bör därvid märkas att den ena eller den andra marschen kunnat upprepas i olika sammanhang. Det är nämligen inte överallt som man haft särskilda musikstycken då bröllopsmarschen behövts.

Inom de olika grupperna ha varianterna i denna volym, liksom i vol. VI A, 1, publicerats i följd oberoende av analytiska olikheter eller större eller mindre nötningar i traditionen. Även likartade varianter ha medtagits, såvida de uppvisat något karakteristiskt i melodiväg. Inom variantserierna har den principen följts att likheten i melodierna gått framom likheten i texterna, emedan de senare i regeln synas ha haft en viss benägenhet att tränga sig på melodier som tillhöra andra visor — självfallet kan även motsatsen förekomma, nämligen att melodier anknutits till texter, som ursprungligen icke varit förenade med dem.

Melodierna ha publicerats i den form som upptecknarna givit dem. I undantagsfall ha rättelser gjorts när det gällt uppenbara brott mot den musikaliska ortografien. Vid osäkerhet i taktbeteckningen ha alternativ till originalets taktstreck angivits genom tillfogade brutna taktstreck. I vissa fall ha repristecken införts i stället för identiska frasar.

Rubriker över enskilda melodier inom de olika grupperna ha utskrivits endast då de avvikit från grupprubrikerna och innehållit någon viktig upplysning. De ha satts inom citationstecken endast när de till språkformen äro av dialektal karaktär.

De hänvisningar till utländska källor, som jag gjort i inledningen då och då, ha icke varit avsedda att utvidga denna till en allmän undersökning av nordiska bröllopsbruk och nordisk bröllopsmusik. Jag har endast velat göra några antydningar om det nära samband som rått närmast mellan bröllopssederna i Sverige och motsvarande sedvänjor i de finlandssvenska bosättningsområdena. Det är att hoppas, att det i så många avseenden intressanta materialet framdeles skall bli föremål för mera detaljerade jämförande undersökningar.

Flera av de här publicerade bröllopsmelodierna ha spelats av spelmän som avbildats i Finlands svenska folkdiktning VI A, 1, till vilken bildsamling jag hänvisar.

Vid redigeringen av materialet till denna volym liksom vid utgivningen av menuetterna, polskorna och polonäserna (Fsvf VI A, 1), har jag haft förmånen av ett sakkunnigt bistånd av Fru *Greta Dahlström*. Fru *Dahlström*, som är en av de främsta insamlarna av finlandssvensk folkvisa och folkmusik sedan fyratio år tillbaka och som bl.a. upptäckt den ryktbara balladtraditionen i den åboländska skärgården, har utfört det huvudsakligaste arbetet med ordnandet av bröllopsmusiken, analyserandet av melodierna och sammanförandet av varianterna. Dessutom

FINLANDS SVENSKA FOLKDIKTNING

(Tomnumren hänföra sig till serien Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland)

- I Sagor**
- A **Referatsamling.** Utg. av OSKAR HACKMAN.
1. T.132. 1917. Utsåld.
2. T.151. 1920. Pris 3: 30 mk.
- B **Sagor i urval.** Utg. av ANDERS ALLARDT.
1. T.136. 1917. Pris 5: 30 mk.
2. T.153. 1920. Pris 4: — mk.
- II Sägner**
- Utg. av V. E. V. WESSMAN.
1. **Kulturhistoriska sägner.** T.201. 1928. Pris 5: 50 mk.
2. **Historiska sägner.** T.174. 1924. Pris 4: 20 mk.
3. **Mytiska sägner.**
1. Förteckning över sägentyperna. T.226. 1931. Pris 1: 20 mk.
2. Sägner till typförteckningen. T.227. 1931. Pris 6: 80 mk.
- III Ordstäv**
- Utg. av VÄINÖ SOLSTRAND. T.172. 1923. Utsåld.
Tilläggsband, ev. ny omarbetad upplaga planerad.
- IV Gåtor**
- Utg. av V. E. V. WESSMAN T.327. 1949. Pris 10: — mk.
- V Folkvisor**
- Utg. av OTTO ANDERSSON.
1. **Den äldre folkvisan.** T.246. 1934. Pris 6: 60 mk.
2. **Den yngre folkvisan.** (Sjömansvisor, kärleksvisor).
Under förberedning.
3. **Sångelekar.** Under redigering.
4. **Vaggvisor och vallvisor.**
- VI Folkdans**
- A **Instrumentalmusik.** Utg. av OTTO ANDERSSON.
1. **Äldre dansmelodier.** (Menuetter, polskor, polonäser).
T.400. 1963. Pris 50: —.
2. **Yngre dansmelodier.** (Valser, tvåstigare, polkor m.m).
Under förberedning.
3. **Bröllopsmusik.** T.402. 1964. Pris 30: —.
- B **Dansbeskrivningar.** Utg. av YNGVAR HEIKEL. T.268.
1938. Utsåld.
- VII Folktro och trolldom**
1. **Övernaturliga väsen.** Utg. av GUNNAR LANDTMAN.
T.147. 1919. Pris 9: 20 mk.
2. **Växtlighetsriter.** Utg. av GUNNAR LANDTMAN.
T.184. 1925. Pris 3: — mk.
3. **Människan och djuren.** Utg. av V. E. V. WESSMAN.
T.337. 1952. Pris 25: — mk.
4. **Folktro om naturen.** Utg. av V. E. V. WESSMAN.
T.349. 1955. Pris 15: — mk.
5. **Magisk folkmedicin.** Utg. av V. W. FORSBLOM. T.195.
1927. Pris 7: 70 mk.
Register. Uppgjort av V. W. FORSBLOM och K. ROB. V.
WIKMAN. 1930. Pris 0: 80 mk.
- VIII Lekar och spel**
- Utg. av V.E.V. WESSMAN. T.390. 1962. Pris 40: — mk.

har fru Dahlström vid genomgåendet av manuskriptet och vid korrekturläsningen kunnat göra påpekanden av olika slag, vilka kommit arbetet till godo. För denna ovärderliga hjälp framför jag mitt hjärtliga tack.

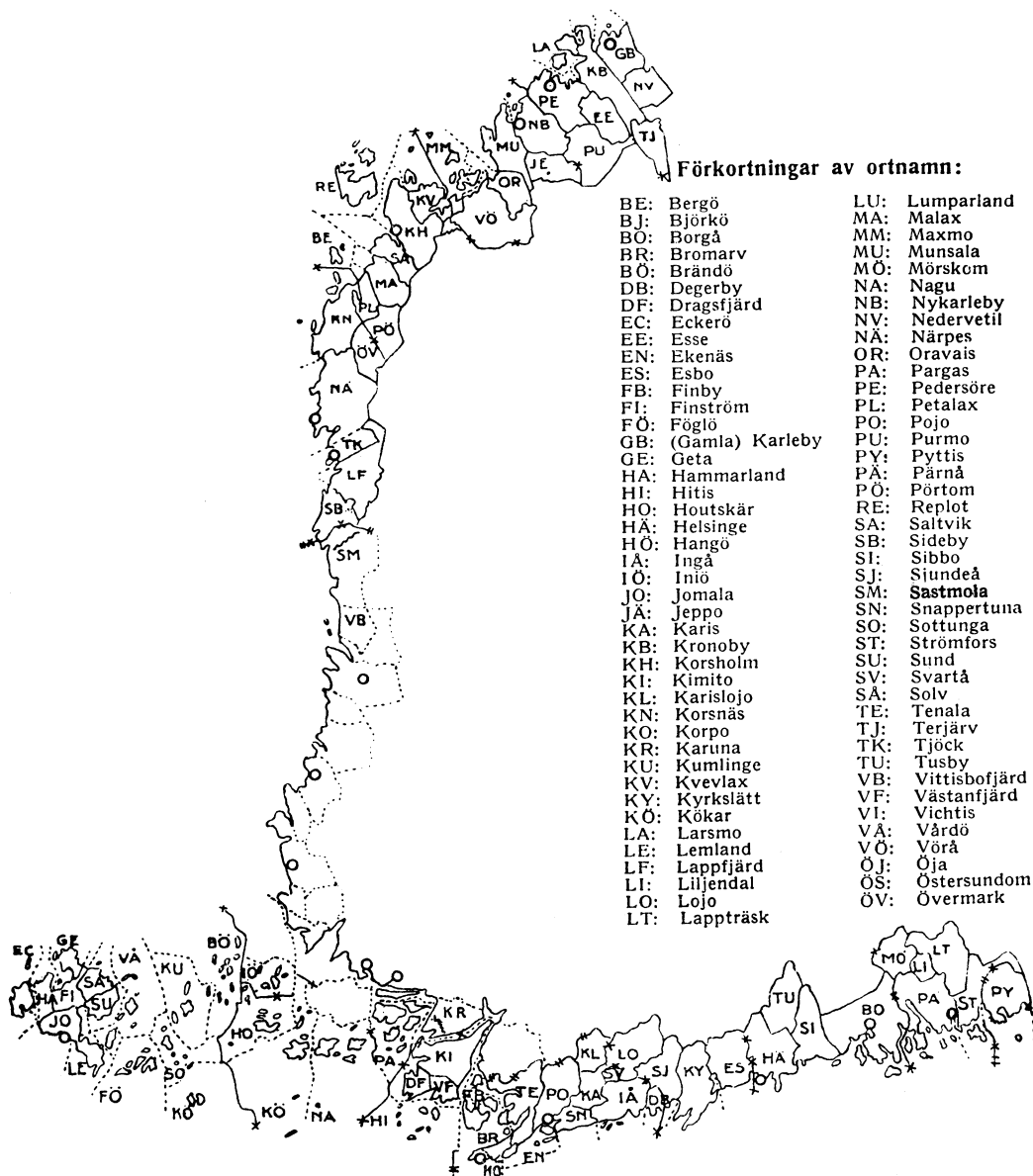
Ett särskilt tack framför jag likaledes till professor *John Rosas* för värdefulla uppgifter och för det bistånd han givit mig på många sätt vid redigeringen av denna volym liksom vid förberedelserna av den senast utgivna volymen.

Jag uttalar slutligen ett varmt tack till mina kolleger i Kommittén för utgivandet av Finlands svenska folkdiktning, professor *K. Rob. V. Wikman*, professor *Eskil Hummelstedt* och akademilektorn, fil.lic. *Sven Andersson*, vilka under ett mångårigt samarbete stått mig bi på olika sätt både vid planläggningen och vid den språkliga översynen av verket.

Åbo i september 1962.

OTTO ANDERSSON

DET SVENSKA BOSÄTTNINGSSOMRÅDET I FINLAND*



* Sundom, som tillhör Solv, upptages icke på kartan, men har i melodisamlingen betecknats med SÄ-SU.

ANVÄNDA KÄLLOR

A. Handskriftsamlingar i Svenska litteratursällskapets Folkloristiska arkiv (S.L.S.)

6. Allardt, Viktor, Dansmelodier, 1889.
10. Ståhl, Henrik, Folkvisor m.m., 1889.
11. Åkerlund, M., Folkvisor, 1882.
17. Allardt, Viktor, Dansmelodier m.m., 1890.
29. Ekman, Karl, Folkvisor m.m., 1892.
50. Strandberg, J. A., Folkvisor m.m., 1895.
52. Sjöberg, Wilhelm, Folkvisor, 1896.
61. Strandberg, J. A. Dansmelodier m.m. 1896.
63. Sjöberg, Wilhelm, Dansmelodier m.m., 1897.
66. Sjöberg, Wilhelm, Dansmelodier m.m., 1898.
69. Takolander, Alfons, Diverse, 1898.
76. Hannus, O., Dansmelodier m.m., 1900.
83. Andersson, Otto, Dansmelodier m.m., 1902.
85. Wessman, V. E. V., Folkvisor m.m., 1902.
88. Andersson, Otto, Dansmelodier, 1903.
94. Sjöberg, Wilhelm, Dansmelodier m.m., 1904.
96. Andersson, Otto, Dansmelodier m.m., 1904.
97. Andersson, Otto, Dansmelodier m.m., 1904.
105. Andersson, Otto, Dansmelodier, 1905.
109. Fredriksson, P. A., Dansmelodier, 1906.
113. Sundblad, H., Folkvisor m.m., 1907.
119. Andersson, Otto, Dansmelodier, 1906—1907.
124. Sjöberg, O. R., Diverse, 1891.
126. Sjöberg, O. R., Melodier, 1882—1908.
129. Sjöberg, O. R., Melodier, 1859—1908.
133. Hedman, E., Dansmelodier, 1907—1908.
139. Hedman, E., Dansmelodier m.m., 1909.
204. Hedman, E., Dansmelodier m.m., 1894—1912.
231. Wikman, K. R. V., Beskrivningar av frieri- och bröllopsbruk, 1913.
286. Borgmästare, Albert, Folkvisor m.m., 1917—1918.
312. Våra folkhögskola (Jenny Skåtar), Sed och bruk, 1920.
318. Malm, Bertil, Folkvisor, 1920.

330. Malm, Bertil, Folkvisor m.m., 1921.
352. Stenbäck, Greta, g. Dahlström, Folkvisor m.m., 1923.
360. Hollmerus, Ragnar, Folkvisor, 1911.
367. Dahlström, Greta, f. Stenbäck, Folkvisor m.m., 1924.
383. Dahlström, Greta, Folkvisor, m.m., 1925.
508. Adolfsson, Alfild, g. Forslin Folkvisor m.m., 1928.
512. Adolfsson, Alfild, Folkvisor m.m., 1929.
523. Adolfsson, Alfild, Folkvisor m.m., 1930.
529. Adolfsson, Alfild, Folkvisor m.m., 1933.
536. Adolfsson, Alfild, Folkvisor m.m., 1935.
542. Dahlström, Greta, Folkvisor m.m., 1939—1940.

B. Andra Handskriftsamlingar.

- Folkmålskommissionens samlingar (F.M.K.), 78a, 78b, 85.
 Föreningen Brages i Helsingfors samlingar.
 Föreningen Brages i Vasa samlingar.
 Institutet för nordisk etnologi, Åbo, (I.N.E.), 11, 51, 60.
 Lillhannus, Lars, Egen samling.
 Ranckenska samlingarna, (R 3, R 6).
 Uppteckningar insända till utg. av mag. Helmer Staffans.
 Utgivarens uppteckningar under olika tider, inströdda i särskilda samlingar (cit. Egen samling).

C. Tryckta källor.

- Ala-Könni, Erkki, Die Polska-Tänze in Finnland, Helsinki 1956.
 Allardt, Anders, Nyländska folkseder och bruk, Nyland IV.
 Andersson, J. — Lindroos, A., Ett bröllop i Pellinge för 100 år sedan, Hembygden, (Hb.), 1918.
 Andersson, Margit, Frieri och bröllop i Pellinge fordomdags, Budkavlen, (Bk.), 1927.
 Andersson, Otto, »Österbottenskt bondbröllop». Textbok, H:fors 1907.
 Balfour of Balfour, David, Ancient Orkney Melodies, 1885.
 Budkavlen, 1922—1931.
 Brage, 30 Folkdanser.
 Brage, Årsskrift (BÅ), II.
 Böckel, Otto, Psychologie der Volksdichtung, Leipzig 1906.
 Eriksson-Smeds, Isak, Folkdikter, (dikter av Pali-Maja eller Maria Johansdotter), Vasa, 1890.
 Finlands svenska folkdiktning, VI A, 1, VI B.

- Forsblom, Valter W., Käpp och krycka, Bk. 1927.
- Forslin, Alfheld, »Långdansen» i Lappfjärd, Bk. 1931.
- Forsslund, K. E., Med Dalälven från källorna till havet, Del II, Bok IV.
- Freudenthal, A. O., Om svenskarna i Nyland, Land och folk, Stockholm 1874.
- Grüner-Nielsen, H., »Bryllup: Brudelöb», Nordisk Kultur, XXIV.
- Hagberg, Louise, Käpp och krycka och kryckeståt, Fataburen 1915.
- Hammarstedt, N. E., »Vår- och bröllopsbjörn», Bk. 1929, h. 2.
- Hedberg, A. R., (»En gammal landsmålar»), »Österbottniskt bondbröllop».
- Heikel, Yngvar, Käpp och krycka, Bk. 1928.
- Heikel, Yngvar, Om menuetter i Österbotten, Bk, Studier och uppsatser 1929.
- Heikel, Yngvar, En kryckvers från början av 1800-talet, Bk. 1931.
- Heikel, Yngvar, Folkdans, Finlands svenska folkdiktning, VI B.
- Jansson, N.O., Ett bondbröllop i Kimito, BÅ I.
- Johansdotter, Maria, (»Pali-Maja»), se Eriksson-Smeds.
- Lagus, Ernst, Nyland V, VI.
- Lindroos, A., se Andersson, J.
- Norlind, T., Gamla bröllopsseder, Lund 1919.
- »Pali-Maja», (Maria Johansdotter), se Eriksson-Smeds.
- Pihlflycht, A., Bröllopsseder i södra Sibbo, Bk. 1922.
- Pipping, Rolf, Erikskrönikans ordsfatt, Studier i nordisk fiologi X, H:fors 1919.
- Pipping, Rolf, Kommentar till Erikskrönikan, H:fors 1922.
- Rancken, J.O.I., Förteckning öfver folksånger, melodier, sagor och äfventyr från det svenska Österbotten, 1874.
- Roos, C. J., Frieri och bröllop i Replot, Bk. 1925.
- Sjöberg, H. R. A., Livet bland Kvarkens söner och döttrar, A.B. Frams förlag, Vasa.
- Sjöberg, Wilhelm, Från skriftskolan till brudstolen, Bk. 1924.
- Sjöberg, Wilhelm, Hb. 1917—1918.
- Slotte, Alex., Sånger och synner, H:fors 1918.
- Solstrand, Wäinö, Hb. 1915.
- Svedberg, A., Österbottniska folkseder, Hufvudstadsbladet 1864.
- Tegengren, Gustav, Österbottnisk folkdiktning, BÅ II, 1907.
- Tegengren, Jacob, Hb. 1917—1918.
- Tegengren, Jacob, Vörå-bröllop, Bk. 1922.
- Toner från stugor och stigar, utg. Föreningen Brage 1913.
- Troels Lund, Dagligt liv i Norden XI. Fjärde upplagan.
- Wadström, Aina, Frieri- och bröllopsbruk, Hb. 1911.
- Weegar, Johannes, Ett Pörtom-bröllop fordomdags, Bk. 1923.
- Wikman, K. Rob. V., Bröllopsträdet, Rtg 1924.
- Wikman, K. Rob. V., Stabbdansen och med den besläktade folkliga upptåg, Bk. 1936.
- Virtanen, E. A., Bröllopssånger, Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid.
- Åkerblom, K. V., Brölloppen i Kvevlaks, BÅ II, 1907.

INLEDNING

Folkmusiken var ett betydelsefullt socialt funktionselement i bondekulturen ända fram till slutet av 1800-talet. Den förekom vid allehanda högtider och den var oskiljaktigt förenad med dansen. Sin förnämsta funktion hade folkmusiken vid de stora bondbryllloppen, livets största högtider.

Bröllopsmusiken har gamla anor. Medeltidsurkunderna giva talrika uppgifter härom. Erikskrönikan, från början av 1300-talet, redogör utförligt exempelvis för konung *Birgers* brylllop med prinsessan *Märta* av Danmark i Stockholm den 25 november 1298 och berättar, att »pipara, bombara ok trumpara» (pipare, trumslagare och trumpetare) gjorde »rusk ok mykit bangh». Lekare och spelmän om-talas på många ställen. Och när det heter att man såg pipare etc. »före konungen fara», framgår tydligt att musiken utfördes av personer, som i en procession gingo framför konungen, säger *Rolf Pipping*.¹ Pipping framhåller vidare, att den enda funktion som vi på grund av de av honom anförda ställena »med någorlunda trygghet kunna tillskriva lekarna är utförandet av instrumentalmusik» (s. 443).

Anställandet av instrumentalister som tjänstgörande vid de stora festerna vid kungahov och i furstehus spred sig, liksom andra seder och bruk, efterhand även till de övriga samhällsklasserna. »Hos privatpersoner är det företrädesvis vid brylllop vi höra talas om lekare, förmodligen av den orsak att bryllloppen voro de största privata festerna», för att ännu en gång citera Rolf Pipping (KEK s. 442).

Det bör emellertid understrykas att den kulturspridning, som sålunda ägde rum och som under seklernas lopp nådde bondelivet, i stort sett gällde huvudsakligen själva seden som sådan. Den behövde dock ingalunda utesluta skapande av nya musikinstrument, komponerande och utförande av nytt innehåll i de lånade formerna. Tvärtom synes det ökade musicerandet ha främjat förnyelsen av såväl instrumentariet som den instrumentala — och vokala — repertoaren. Därvidlag har nyskapandet säkerligen utgått från skickliga hantverkare eller musikutövare, vilka sannolikt oftare tillhörde lägre samhällskretsar än de vid vilkas gästabud musiken spelades upp. Det är på detta sätt man måste betrakta den nya tidens brylllopsspelmän som arvtagare till medeltidens lekare och fiddlare.

De finlandssvenska bryllopssederna under 1800-talet ha skildrats mer eller mindre utförligt av många författare. Musikens roll därvid har dock icke fått något större rum. Man har nöjt sig med att tala om spelmän och olika arter av spelmansmusik, brudmarscher, danser, måltidsmusik m.m. samt om bruket av särskilda bryllopssånger, lyckönskningar, skålar och avskedssånger. Men därtillhörande me-

¹ Kommentar till Erikskrönikan, s. 443; jfr även ss. 440 f., 793 f. m.fl. ställen.

lodier ha endast i undantagsfall meddelats. Sådana melodier ha dock upptecknats i samband med insamlandet av folkmusik i allmänhet. Bröllopsmusiken, både den instrumentala och den vokala, i de former den odlats och utvecklats under 1700- och 1800-talen och fortlevat ett gott stycke in på vårt århundrade, är en rik och förnämlig del av vår musikaliska folklore. Den är värdefull både som tradition och som konst.

Musiken har varit invävd i bröllopsbruken från det första stråkdraget när gästerna samlades och till avskedsmarschen, som spelades när de togo avsked och kärrorna rullade från gården. Spelmännen voro outhärliga vid dessa gästabad, i allvarsfyllda ceremonier liksom vid dans och muntra upptåg. Sångerna hade likaså sin givna plats i ceremonierna. Jag tycker mig ha anledning att säga liksom *E. A. Virtanen* säger om brölloppen bland karelarna och endel andra finska folk, nämligen att de »kunde påminna om ett sammanhängande sångspel»¹, ehuru de finska bröllopssångerna äro ojämförligt mycket talrikare och mera omväxlande än våra. Bröllopet med alla sina ceremonier, sånger och danser kunde även betecknas som ett fortgående drama, såsom någon har sagt.

De musikaliska inslagen äro liksom bröllopssederna i allmänhet betydligt avvikande från varandra i de olika finlandssvenska landskapen. Oliketerna ligga dels på det ceremoniella, dels på det traditionella planet. Jag avser icke här att skildra något bondbröllop från början till slut i den eller den trakten, m.a.o. framställa ett mönsterbröllop från musikalisk synpunkt sett. Jag kan icke och behöver icke heller i denna inledning anlägga några geografiska synpunkter på bröllopsmusiken. Så mycket bör dock sägas, att de rikaste ceremonierna intill senaste tid ha förekommit i Österbotten, vare sig detta beror på en större fallenhet för sådant eller på en starkare traditionsbundenhet hos befolkningen där.

Det finlandssvenska materialet sådant det föreligger i tradition och uppteckningar tages här som en helhet. De väsentligaste musikaliska företeelserna i episoderna och momenten under bröllopets fortgång omnämnas med hänvisning till bruken på olika orter. Det har dock varit nödvändigt att frånga den ordning, i vilken melodierna förekommit här eller där och i stället behandla dem gruppvis: marscher, lyckönskningar, måltidsmelodier, skålar, avskedsceremonier och danser.²

¹ Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid. Bröllopssånger.

² Såsom källor till dessa avsnitt har jag använt publicerade skildringar av bröllopsseder samt i stor utsträckning K. Rob. V. Wikmans samling beskrivningar av fririer och bröllopsbruk i KV, MM, MS, OR och VÖ; S.L.S. 231. (Cit. Wn samt i några fall sagesmännens födelseår). Vidare har jag haft gagn av dr Erkki Ala-Könnis förtjänstfulla avhandling: »Die Polska-Tänze in Finnland», i vilken författaren ägnar polskan som bröllopsdans och i samband därmed en betydande del av bröllopssederna i allmänhet en detaljerad undersökning. Dessutom har jag delvis använt den tablåserie »Österbottniskt bondbröllop», som jag sammanställde 1907 enligt traditioner, sång- och melodiuppteckningar under medverkan av prost A. R. Hedberg (pseudonymen »En gammal landsmålare»). Hedberg sammanskrev dialogerna och monologerna på Petalaksdialekt. Då han själv upplevat så

Av såväl praktiska som principiella skäl hade jag stannat för det tillvägagångssättet att vid publiceringen intaga huvuddelen av den vokala bröllopsmusiken i denna inledning, medan det allra mesta av instrumentalmusiken återfinnes i melodisamlingen. Jag har valt detta förfarande för att ge en allmän bild av musikens ställning vid bondelivets förnämsta högtider, när dessa firades enligt gammalt bruk. Frekvensen av och olikheterna i de med musik förbundna ceremonierna och danssederna framstå klarast på detta sätt. Melodiernas formella beskaffenhet och musikaliska värde skall jag icke behandla i detalj. Strödda historiska hänvisningar röra endast enskildheter.

Melodisamlingen innehåller jämväl en del vokal bröllopsmusik. Jag har nämligen här icke infört alla varianter till resp. bröllopssånger utan intagit dem bland övriga bröllopsmelodier. Detta för att icke alltför mycket splittra skildringen av bröllopssederna och belasta inledningen med mer eller mindre likartat material.

Efter att ha övervägt olika möjligheter att ordna melodierna inom de skilda grupperna, har jag helt enkelt gjort så att jag sammanställt traditionerna landskapsvis. Beträffande marscherna har i melodisamlingen detta varit nära nog nödvändigt, emedan brudmarschen ofta betraktats såsom speciellt karakteristisk för den eller den bygden, ehuru en del varianter gått över landskapsgränserna. Inom de övriga grupperna — måltidsmusiken, skålar, o.s.v. — har landskapsfärgen inte varit lika utpräglad, ehuru även där en del sånger och melodier varit starkt lokalt bundna. Denna uppdelning av materialet innebär ett visst frångående från den tidigare nämnda principen om bröllopsmusiken som helhet, vilken dock i den allmänna översikten fasthållits.

Om den här efterföljande redogörelsen för bröllopssederna är i övrigt att tillägga, att den endast hänvisar till drag av de till tid och rum starkt växlande finlands-svenska bröllopsbeskrivningar som tillvaratagits. Mycket av melodimaterialet i denna volym och volym VI A,1 ingående dansmusiken har utnyttjats vid brölloppen.

»Kryckdansen»

Ett preludium till bröllopet var lysningskalaset eller den s.k. »kryckdansen». Detta kalas har sin plats i bröllopsmusikens historia, emedan musiken också där spelade en betydande roll. »Kryckdanserna» firades i Österbotten nästan som »riktiga» bröllop, isynnerhet under de tider, då »storbrölloppen» voro förbjudna; på grund av det ofta omåttliga supandet tilltog nämligen oviljan mot dessa bröllop från prästerskapets och de kommunala myndigheternas sida, vilket ledde till, att förbud för brännvinsutskänkning vid bröllop utfärdades på 1880-talet.

många bröllop i Österbotten kunde tablåerna tack vare hans medverkan utvidgas och tillförsäkras större traditionstrohet. (Tablåerna tillkommo i slutet av vårterminen och början av höstterminen 1907, då Hedberg vistades i Helsingfors). En viktig källa är slutligen K. Rob. V. Wikmans artikel »Bröllop» i Kulturhistoriskt Leksikon II, s. 306 ff.

Lysningskalasen höllös den dag, då det första gången lystes för ett ungt par. De hade fått namnet »kryckdanser», därför att det var brukligt att på lysningsdagen till de blivande makarna överlämna »käpp och krycka» — man sade nämligen att brudparet då »ramlat ner från predikstolen» eller »brutit benen av sig»; de unga haltade så att säga mellan det oäkta och äktaståndet.

I Gamlakarleby landsförsamling och närgränsande församlingar överlämnades dessa gåvor vid bröllopet; (måhända var detta dock ett senare bruk). Brudparets skylda och bekanta gossar, som voro inbjudna till bröllopet, gävo åt brudparet var sin »kryckpipa», en rödfärgad träpipa med långt skaft, varpå tre, fyra eller fem kransar av konstgjorda blad voro fästade. De bjudna flickorna gävo var sin »kryckkrans», en dylik konstgjord krans med »käpp och krycka» i mitten fäst på ett ark vitt papper målat med ymnighetshorn, blad och blommor. Dessa grannlåter fästes vid lakanen under bröllopssalens tak eller på väggarna.

Lyckönskningskalaset celebrerades ofta med inkom för tillfället diktade visor, gemenligen utförda av gästerna. Två sådana »kryckvisor» ha upptecknats i Petsmo (KV. Wn). Texten till den första har meddelats av Lisa Grönlund (f. 1853). Egentligen skulle brudfolket sjunga upp de två första raderna, men vanligen sjöngo gästerna även dem.

I

Öb. SÅ. Efter manuskript

S. L. S. 330, s. 237. B. M.

God af-ton, god af-ton, I un-ga vän-ner, var-fö-re ä-ren I
kom-na hit? Jo, till att få hö-ra en kryc-ke-dans och få
ro-a oss en stund. Vi ön-ska e-der lyc-ka och fröjd och
säm-ja i al-lan tid, vi ön-ska e-der lyc-ka och fröjd och
säm-ja i al-lan tid.

¹ Se närmare: G(ustav) T(egengren), »Österbottnisk folkdiktning», Brage, Årsskrift II, 1907, s. 57, enl. J. Wenelius; H.R.A. Sjöberg, *Livet bland Kvarkens söner och döttrar*, S.L.S. 62 s. 18—20; Valter W. Forsblom, *Käpp och krycka. En gammaldags lysningspresent*, Budkavlen 1927, s. 97 f.

Till visan höra vidare följande rader:

Det önska vi eder av hjärtans grund
som här tillstädes är.
Det beder vi dig nu brudgum
du må ju hålla dig,
håll dig nu till din maka
som vid din sida står.

Den andra av Wikmans uppteckningar, meddelad av E. Berts, återfinnes senare — med undantag av de två första versraderna — såsom en avskedssång av bruden, »Jag bjuder eder alla en skål till att dricka», och den kan även sjungas med samma melodi. (Se sid. LXXXVII).

Du lockar den ena, du lockar den andra,
nödgar oss andra att kärleken klandra.
Kom låt oss dricka,
i dag står jag flicka
i morgon ej mer.
Adjö flickor alla, jag döljer min smärta,
jag tackar nu eder av brinnande hjärta
för nöjen och heder
jag njutit med eder
i flyktiga dar.

Seden att på lysningsdagen överlämna till de unga käpp och krycka är gammal. Den har förekommit även inom de högre stånden, liksom så många folkliga högtidsseder. Flera belägg kunde anföras från slutet av 1700-talet. Valter W. Forsblom har i sin artikel »Käpp och krycka» icke blott avbildat flera föremål som tillhört namngivna personer utan även publicerat två »krycksånger», författade av Jakob Tengström. En lång krycksång har publicerats av Yngvar Heikel (Bk. 1931, s. 24). Denna dikt har sitt särskilda intresse därför att Heikel kunnat indentifiera såväl de personer inom hans släkt till vilkas lysningsdag den skrivits (1806) som de par till vilka dikten gått i arv. Som ett prov på denna diktart inom högreståndskretsar anføres här en bit av dikten: »Till Sjana».¹

Jag sjunger jag och bra ändå
fast sällan mina toner höras
men nu i dag — skall man förstå
nu måste hela spelet röras
Ty just i dag den 16:de
predikarn skrek i Herrens tempel

¹ För uppgifter om denna sed se vidare: K. Rob. V. Wikman, »Bröllopsträdet», Rtg 1924; Yngvar Heikel, »Käpp och krycka», Bk. 1928, s. 103 f.; Louise Hagberg, »Käpp och krycka och kryckeståt», Fataburen 1915, s. 129 ff.

at Karl och Sjana ämnade
 åss androm till exempel
 sig sjelvom til upbyggelse
 sig låta samman kopulera
 för at sen ständigt jublera
 i allsköns gamman triumfera
 åch spatsera
 hand i hand på lifvets bana
 under hymens glada fana.

Kryckdanserna bland allmogen voro i främsta rummet danstillställningar. Därför var spelmansmusiken så nödvändig vid dem. Men där förekom även traktering. Och »kaffebjuderskorna» beledsagades av spelmannen, när de kommo inhoppende med sina fyllda kaffebrickor. Också brudgåvor förekommo vid kryckdanserna, och när dessa framfördes sjöngs följande »bjudningssång vid bröllop»:

2¹

Öb. RE.

S. L. S. 52, s. 180. W. S.

Å su-pen och dricken mina un - ga go' vänner, vi su - per och dric-ker för
 sis - ta gång. Vi ha - ver ju le - vat till - sam - mans förr, men nu
 mås - te vi skil - jas åt. Vi ha - ver ju le - vat till -
 sam - mans förr, men nu mås - te vi skil - - jas åt.

Vid festmåltiden, som åts vidpass klockan ett på natten, inbars åtminstone gryn-gröten under en taktfast fiolmarsch, den s.k. »grötmarschen». (Se sid. 97 f.).

Efter måltiden vidtog dansen på nytt och fortsatte intill morgonen. I många fall pågick kryckdanserna i flera dagar och då upprepades dansandet, ätandet och drickandet — drickandet tog tyvärr ofta överhanden och urartade till slagsmål — sålänge välfägnaden varade och krafterna stodo bi.

¹ Denna mel. är besläktad med »Mikaelidagen».

Storbröllopet

Det »riktiga» bröllopet, »storbröllopet», (»brännvinsbröllopet»), »penningbröllopet», eller huru det kallades, var en med vidlyftiga tillrustningar förberedd och stort tilltagen allmogefest, som varade 3—4 dagar eller ännu längre och ofta med många hundra inbjudna gäster. Vid denna högtid utbredde den musikaliska traditionen sina grannaste vävnader.

Det centrala numret i bröllopsmusiken var *brudmarschen*. Dess uppkomst är svept i en svärgeomskådad slöja. Troels Lund anför belägg från flera orter i Danmark, där musikanterna vid bröllop på 1500-talet i främsta rummet hade att spela framför brudtåget till och från kyrkan. Det är möjligt att den uppgiften tidigare varit den viktigaste mångenstädes i Norden. Under senare tider ha dock andra ceremonistycken samt dansmelodierna varit lika viktiga. Musiken framför brudföljet hade ursprungligen enligt nämnda författare mindre ett musikaliskt än ett utommusikaliskt syftemål: »Thi det, hvorom det gjaldt, var at *skræmme de usynlige Fjender bort*, vaerge Brudgom og Brud mod Angreb af Mørkets Magter».¹ Många vidskepliga föreställningar voro säkerligen förbundna med bröllopsceremonierna. Men dessa föreställningar förflyktigades under århundradenas lopp; endast bruket levde kvar.

Vad musiken vidkommer, så nämnes dess rent musikaliska uppgifter redan under antiken i samband med festliga upptåg. På nordiskt område berätta både sagor och visor om musikens förekomst vid bröllop och därvid framhäves i främsta rummet tonernas trollmakt samt deras förmåga att sprida glädje och höja feststämningen. Så långt tillbaka som vi kunna följa bröllopsmusiken såsom folktradition har den i huvudsak haft ett musikaliskt syftemål, lyftande och livande.

För att giva en föreställning om högtidligheten och allvaret i bröllopsfirandet och en antydning om några huvuddrag i festligheterna, anför jag en skildring av ett bröllop i Vörå 1871. Skildringen är i sin knapphet redig och målande. Viktiga detaljer äro de olika miljöerna, klädseln av spelmännens hästar och beskrivningen av »brudhimlarna», vilka nämnas längre fram i andra sammanhang.

Någon skildring av bröllopets fortgång förekommer som synes icke här. Troligen är det »farmor» själv som talar genom traditionsbärskan: »Farmors bröllop firades sommaren 1871. Aftonen före bröllopsdagen blev hon av fästmannen skjutsad från sitt hem i Palvis till Mäkipä, där hon kläddes till brud. På bröllopsmorgonen blev hon av fästman och alla bröllopgäster hämtad därifrån. Hemfärden gick under livlig musik. Två fiolspelmän redo före brudparet. Spelmännens hästar voro klädda med ett vitt lakan och på lakanet var brett ett rött tapeterställe.² Brudparet i sin kärra eller schäs sutto på sex dynor i alla slags brokiga färger. När de kommo till bröllopgården var där klädd en stol, som brudparet bars in på. I rummet där vigseln förrättades, voro väggarna beklädda med lakan och speglar.

¹ Troels Lund, *Dagligt Liv i Norden*, XI, s. 24. ² Täckte vävt i stora rutor.

Varje flicka, som var och klädde bruden skulle ha en spegel med. I taket hade de brudhimlarna. En var större än de andra, den skulle brudparet dansa sin första dans under. Efter vigseln gick gästerna en i gången och lyckönskade brudparet. Dansen upptog nästan återstoden av bröllopet.»¹

Namnet *brudmarsch* är tydligen relativt sent, eftersom det inte, så vitt jag vet, påträffas i de gamla notböckerna, där dock en mängd olika marscher förekomma, vilka sannolikt också använts vid bröllop.

Enligt vad traditionen från 1800-talet förmäler, hade så gott som varje socken sin egen brudmarsch, över vilken spelmännen och sockenborna voro stolta. Marscherna kunna ibland vara varieringar av samma melodi. De äro mest hurtiga och glada. Här och där förekomma även brudmarscher i moll. Någon gammal militärmarsch eller »lånad» melodi har stundom varit förebilden. Ibland döljer sig en gammal visa bakom de sirade tongångarna. Icke sällan äro marscherna självständiga, vi kunna säga fullständigt självständiga; de kunna t.o.m. uppnå en betydande konstfullhet, oberoende av om de bestå av varierat långods eller hemmagjord spelmansvara, oberoende av om de röra sig i ljusa eller mörka tonfall.

Brudmarschen förekom vid många tillfällen under bröllopet: vid vigseln, kyrkfärden o.s.v. Den fick sin första användning vid »flyttningskalaset», där sådant hölls. Flyttningskalasen hade en speciell prägel på Åland. Då bruden var från en annan by än brudgummen eller från en på avstånd liggande gård i samma by föregicks brudtåget — bruden åkande eller gående samt »brudlasset», anförvanter och gäster — av spelmännen och ett större eller mindre antal »fanbärare» ordnade i par. »Fanbärarna» voro unga flickor. »Fanorna» bestodo av vita lakan som hade smyckats med färgrika sidenschalar, band, rosetter och annan grannlåt samt fästats på brödspett. Att bära »fanor» kallades att »fana». På halva vägen eller på lämplig plats möttes brudskaran av brudgummens »fanbärare», (rättare »fanbärare» från brudgummens by). Under musik och avlossande av skott anlände tåget till bröllopgården.

»Fanor» omtalas även i norra Österbotten, men i ett annat sammanhang där. När brudparet reste till Gamlakarleby för att köpa »brudgrannt» — medan »svärs-gubbarne»² begav sig till kyrkoherden för att taga ut lysning för de unga — hedrades de vid avresan med ett eller annat skott. »Men den största hedersbevisning visar sig deruti, att alla uti de vid vägen liggande byar och gårdar bosatte flickor, isynnerhet af brudens eller brudgummens närmaste bekanta, på långa stänger invid vägen upphissa svajande fanor, bestående af dukar, helst uti de sköna färgerna hvilka gifva det hela en särdeles ståtlig och högtidlig anstrykning.»³

I Lappfjärd var seden följande: »Då gästerna samlats begiver sig brudgummen till fots, med presten i spetsen för bröllopskaran för att avhemta bruden, under

¹ S.L.S. 312, s. 16. Jenny Skåtar, Våra folkhögskola 1920.

² Lysningen uttogs vanligen av brudgummen och brudens giftoman.

³ Anders Svedberg, Österbottniska folkseder, Hufvudstadsbladet 1867, nr 45.

det tåget åtföljes af musikanterna (tvenne med viol och en klarinettblåsare) hvilka spela och blåsa någon marsch».

När vigseln ägde rum i kyrkan, vilket var vanlig sed fordom, skulle brudparet först »spelas ut» ur stugan (RE). Tåget ordnades på olika sätt i olika trakter. Ordningen berodde bl.a. på gängse tradition samt om färden skedde ridande, åkande eller gående. När man färdades till häst, som var mycket vanligt i äldre tider, red exempelvis i Kimito en förridare i spetsen och ledde spelmännens häst. I Kvevlaks »gingo brudpigorna främst i par vid tågandet till och från kyrkan, och de kunde vara ända till 40 par. Efter dem följde pällhållare, så fiolspelmännen, därefter pojkarna och det äldre folket.» K. V. Åkerblom, som lämnat denna uppgift, tillägger: »numera hava pojkar och flickor börjat parvis gå främst i brudskaran, vilket enligt de äldres mening inte är lika vackert» (Brages Årsskrift II, s. 41 f.), ett uttalande som visar, att estetiska synpunkter gjorde sig gällande även i denna detalj.

I äldre tider intågade brudskaran i kyrkan och upp till altaret föregången av spelmännen, som också spelade vagningspsalmen. Belägg för denna sed under 1600-talet och början av det följande århundradet ha anförts från Åland (Fsvf VI A, 1). Spelmansmusik under vigseln i kyrkan torde ha varit allmän så länge kyrkorna saknade orgel, vilket var fallet i många sockenkyrkor ännu in på 1800-talet.

Senare blev det vanligt, att spelmännen stannade vid kyrkdörren och fortsatte där att spela till dess hela tåget var inne i kyrkan, där det mottogs av orgelns toner (PÖ).¹ Brudskarans rörelsefrihet blev ytterligare reglementerad på en del håll. I ett kyrkostämmoprotokoll i Kvevlaks för den 30 dec. 1844 heter det: Då »ofta inträffat att, medan ringning sker för lik och jordfästning förrättas, brudskaror med klingande spel tåga över kyrkogården ända till kyrkodörren, beslöts i anledning härav att ingen slik musik får vidare begagnas längre än till porten uti kyrkomuren ävensom vid samtidig jordfästning icke längre än till den punkt, där kyrkovägen ifrån den allmänna vägen skiljer sig. Den som häremot bryter, böte till kyrkan en Rubel Silver».²

I bröllopgården mottogs brudskaran med musik: det kallades att »spela mot» (OR). Om vigseln skett i kyrkan spelades samma marsch vid hemkomsten som vid avfärden. Denna marsch kallades ibland »Brudönskan» (RE). I Vörå har en hemkomstmarsch upptecknats i två varianter. Den ena, som saknar uppgift om upptecknare, finnes i Ranckenska samlingarna tillsammans med ett antal melodier, vilka gå under rubriken »Bröllopsmusik i Vörå» (R 6, 207). Denna uppteckning kallas uttryckligen »Marsch vid gästernas inträde i bröllopgården». Upptecknaren har tillfogat följande not om spelmannen: »Spelad fordom av Gustaf Thors i Oravais och troligen författad av honom». Det sista antagandet kan ha skäl för sig, emedan melodien är originell på sitt vis och icke heller har varit allmännare känd.

¹ Johannes Weegar, Ett Pörtom-bröllop fordomdags, Bk 1923, s. 43 f.

² Åkerblom, K. V., Bröllopen i Kvevlaks, Brage, Årsskrift II, s. 46.

3 a »MARSCH VID GÄSTERNAS INTRÄDE I BRÖLLOPSGÅRDEN»¹

Öb. VÖ.

R 6, 208.



Samma marsch finnes ytterligare i ett par varianter. En av dem upptecknades av mig 1905 efter spelmanen Fredrik Berg i Vörå. Spelmanen spelade marschen i något varierad, men redig och klar form, varför denna uppteckning kan anses i formellt avseende normgivande även för varianten i R 6. Bergs marsch har ord-satts av Ernst V. Knapé: »Över bygden skiner sol i blånande sky». Ehuru de icke tillhöra den vokala bröllopsmusiken, införs båda varianterna här på grund av den spridning marschen fått såsom ordsatt och sjungen folkmelodi.²

4 bÖb. VÖ: *Fredrik Berg*

S. L. S. 105, s. 71. O. A.



¹ Upptecknaren har misstagit sig vid utsättande av taktstreck i första reprisen. Melodien börjar även där med upptakt liksom i andra reprisen. Jag har korrigerat misstaget genom utsättandet av brutna taktstreck. Jfr i övrigt variant 4 b.

² Varje melodi har sitt särskilda nummer, men då flere varianter av samma melodi förekomma anges detta genom bokstäver, a,b,c, m.fl.

När vigseln ägde rum i bröllopsgården förekom i Östra Nyland en inledande ceremoni, i vilken musiken hade sin andel. Först intågade en liten procession bestående av de fyra brudtärnorna parvis, de första buro en grann matta och de två andra var sin utstofferade pall. Mattan utbreddes på golvet mitt under brudpällen, där paret skulle vigas, och pallarna ställdes på densamma. I spetsen för processionen både vid in- och uttåget gingo spelmännen, »som av alla krafter gnida sina fioler i marschtakt», såsom A. O. Freudenthal skriver.¹

Oberoende av om denna ceremoni ägde rum eller icke, intågade brudparet från brudkammaren till bröllopssalen under tonerna av brudmarschen. Så snart marschen spelades upp reste sig bröllopsfolket. Spelmännen voro i spänning. De kände sitt ansvar. Musiken hade en dryg andel i den andaktsfulla stämning som rådde i bröllopssalen. Äldre personer ha ofta en rörande lust att »höra brudmarschen» — den innesluter så många minnen.

Lyckönskningar

Liksom vid återkomsten från kyrkan växlade de seder, som förekommo i bröllopsgården efter vigseln. Men vanligen framfördes lyckönskningarna nu dels under musik av spelmännen, dels under avsjungandet av lyckönskningssånger. Somliga socknar hade egna lyckönskningmarscher. »Önsklöckon», här nedan, var en sådan marsch. De till melodien anknutna orden avsjöngos troligen av gästerna. Andra lyckönskningmarscher äro nr:is 158—184.

5*

Öb. LF.

Vasa Brage. P. A. F.

Fram - åt vi vand - ra på li - vets stråt i ung - doms - ti - den med
myc - ken ståt. Men nog vi ve - ta att ti - den ran - - das, då
bro skall byg - gas och vä - gar san - das. Och kom - mer dag så nog
kom - mer råd, nog ha vi kraf - ter till li - vets däd.

* Varianter se nr:is 153—157.

Melodien är ursprungligen en lyckönskningmarsch eller -sång. Den spelades alltid efter vigselns slut under bröllopsgästernas lyckönskningar till brudparet och kallades därför »Önsklöckon». (Uppt.)

¹ Om svenskarna i Nyland, Land och folk, 1874 Stockholm, s. 211. A. Allardt, som citerar stället i Nyländska folkseder och bruk, Nyland IV, s. 25, ändrade uttrycket »gnida» till »birfila». Båda uttrycken tyckas antyda, betecknande nog, en viss ringaktning av det musikaliska inslaget från dessa forskares sida.

Ordningsföljden vid lyckönskningarna var olika på olika orter. I östra Nyland, där brud och brudgum mottogo lyckönskningarna »under musikens ljudeliga toner» stående »upp i gaveln» eller framför middagsbordet, framträdde först prästen, sedan sätan, tärnor, talman, passare, släkten och övriga gäster, allt under musik. Allardt, som meddelar även detta på nämnda ställe enligt Freudenthal, tillägger själv, att de närvarande »under lyckönskandet ofrivilligt taga vissa steg av och an åt sidorna i takt med musiken», ett märkligt drag, tydligen mycket ålderdomligt. I en annan socken gick talmannen främst, därefter prästen och de övriga; under allt detta »gick spelet», varvid »brudönskan» spelades (VÖ).¹

Bröllopsångerna: lyckönskningar, skålvisor, avskedssånger m.fl. ha i allmänhet inte varit lika allmänna bland finlandssvenskarna — och inte heller i Sverige — som bland finnar, ester och en del andra folk såsom jag redan nämnde. Om detta står i något förhållande till kulturnivån, såsom somliga forskare vilja göra gällande, skall icke diskuteras här. Jag nöjer mig med att hänvisa till Otto Böckels teori härom.² Emellertid har bröllopspoesien nått en viss blomstring även hos oss, framförallt i Österbotten under den förra hälften av 1800-talet. Vissa folkdiktare sysselsatte sig ivrigt med denna poesi. En sådan diktare var bonden och magasinsförvaltaren Hans Björk, född i Såka by i Gamlakarleby landsförsamling 1789. Han blev av anförvanter och vänner till brudpar stadigt anlitad att författa gratulationssånger, »kryckverser», »kryckrim», utom att han diktade folkvisor. De nydiktade gratulationssångerna försågos ibland med melodier av diktaren själv, ibland skrevos de antingen till en känd melodi, såsom den tiden var brukligt, eller till en melodi komponerad av någon musikbegåvad person, som var van att tonsätta folkvisor.³

Bröllopsångerna bland allmogen torde, liksom fallet varit vid kryckrimmen, rönt inflytande från högre ståndslitteraturen, där även denna diktart varit rikt företrädd. Hithörande bröllopskväden måste dock här förbigås. Psalmboken var måhända den viktigaste inspirationskällan för den folkliga bröllopsdiktningen, vil-

¹ Varianter se Mel. saml. nr. 153—184.

² Otto Böckel, som i sitt berömda arbete »Psychologie der Volksdichtung» ägnar ett helt kapitel åt bröllopsångerna och anför talrika exempel på sådana hos olika folk, säger bl.a.: »Rikedomen på bröllopsånger står i omvänt förhållande till ett folks kulturnivå. Ju högre kultiverat ett folk är desto mer förenklade och mattare bli deras bröllopsceremonier. Vid tilltagande civilisation blir själva högtiden nykter och poesilös. Ju enklare folket lever, desto rikare och mera mångfärgade äro deras bröllopsseder, desto sjäfullare deras bröllopsånger».

³ De av Hans Björk diktade sångerna i den av J. O. I. Rancken 1874 utgivna »Förteckning öfver folksånger, melodier, sagor och äfventyr från det svenska Österbotten» äro till antalet 56. Bland andra österbottniska folkdiktare är Pali-Maja eller Maria Johansdotter (1784—1867) från Närpes Rangsby den mest kända. Hennes dikter utgavos av Isak Eriksson-Smeds under rubrik Folkdikter, Vasa 1882. En bröllopsdikt av henne omnämnes senare (se sid. LXIII).

ket är förklarligt med hänsyn till den religiösa prägel som vilade över högtidsceremonielet.

»Bjerkback-Hans», som han vanligen kallades, hade utan tvivel en poetisk gåva. Han var känd vida omkring och hans sånger sjöngos allmänt. De bröllopsånger som inte sjöngos överräcktes till brudparet i prydliga avskrifter. Ett mindre antal av hans dikter, upptecknade av bonden J. Wenelius i Såka, publicerades 1907 i Brages Årsskrift II av Gustav Tegengren. Samlingen hade överlämnats till mig några år förut.¹ Den innehåller sammanlagt 15 nummer, av vilka dock en »Bröllopsång», som går under H. Björks namn, är en psalm i Wallins psalmbok, (n:o 337), vilkens äkthet Tegengren också ifrågasatte. I allmänhet är Björks bröllopsånger både till form och innehåll påverkade av psalmdiktningen. De flesta av de följande lyckönskningarna äro av honom; ett par av hans avskedssånger följa längre fram.

I den första sången riktar sig gratulanten till brudparet tydligen på mångas vägnar. Han erinrar de unga att de icke skola sätta sin tillit till guld och silver och att de skola växa till och bära frukt.

6

LYCKÖNSKAN

Öb. GB. Sj. *Otto Dahlkvist*

Egen samling. O. A.

Nu får jag gra - tu - le - ra er, I som er till - sammans ger
till ett kär - leks äk - ta par i al - la e - dra lev-nads-dar.

2. Nu välsigne eder Gud
brudgum med sin unga brud.
Växer till och haven frukt
uti ära dygd och tukt.
3. Gud han vare eder gäst
i er sälla bröllopsfest
även I i hans behag
»väles» (värdes) eder kröningsdag.
4. Lycklig I som himmelen
strömmande som kärleken
på en skön och ljuvlig vår
i er glada ungdoms år.

¹ Samlingen nu i I.N.E., Åbo Akademi.

5. Guld och silver har försatt
mången i en evig natt.
Läggen aldrig hjärtat på
det som eder svika må.
6. Vårdast brudepar jag ber,
om jag har förtörnat er
med min önskan och mitt råd,
beder jag nu er om nåd.

Ovanstående lyckönskan anses vara av Hans Björk, ehuru den icke ingår i den av Wenelius upptecknade samlingen. Denna innehåller däremot en »Lyckönskan», som följer här nedan. Denna sistnämnda har tydligen skrivits till ovanstående melodi. Här påminner diktaren brud och brudgum om de löften de givit varandra och uppmanar dem till tålmod och förnöjelse.

LYCKÖNSKAN

1. Gud välsigne Er i skrud,
Brudgum och du unga brud.
Välsigne Er var bröllopgäst,
nu på denna glada fest.
2. Blive denna dagen klar
framför alla andra dar.
Sjunge alla gäster nöjd'
pris och heder till Er fröjd.
3. Glömmen aldrig någon stund
denna dag och det förbund,
som I uti Herrens namn
slutit haver med varann.
4. Ert förbund av skaparen
tecknat är i himmelen.
Aldrig det upplösas må
så länge I här leva få.
5. Nu förbundet slutat är,
vandren varsamt vänner kär.
Vägen slipprig är och lång,
hård och farlig mången gång.
6. Glöm ej heller brudgum kär,
vad din skyldighet nu är
mot den maka du dig valt
till din ära och ditt allt.

7. Såsom brudgum, såsom man
bör du vad du nånsin kan
älska henne dag och natt,
som en outhärlig skatt.
8. Glöm ej heller unga brud,
vad du lovat inför Gud;
teckna i ditt minne kvar
vilken ed du svurit har.
9. Tålmod och kärlek ren
fordras utav var och en,
som förnöja vill sin man,
eljest går det aldrig an.
10. Här väl stundom roligt är,
stundom även mång' besvär,
får man ej på rosor gå,
bör man vara nöjd ändå.
11. Fruktsam blive Eder säng,
blomstrande liksom en äng.
Barn omkring Ert bord ock stå,
friska, glada plantor små.
12. Då I gamla bli och grå
skola de för Eder gå
uti livets kamp och strid
att bereda Eder frid.
13. Sist då Herren kallar Er
i den tysta vilan ner,
skola de och deras barn
fälla tårar vid Er grav.¹

I den följande »Lyckönskan» gör gratulanten en jämförelse mellan vårens ljuvhet och lyckan »att ha en trogen vän». Han slutar med en förhoppning, att kärleken mellan de unga aldrig måtte slockna.

¹ Stroferna 3, 6, 8, 10 och 13 i denna sång användas i »Österbottniskt bondbröllop» tillsammans med första strofen i föregående sång. På detta sätt är den också, obetydligt reviderad, tryckt i textboken till »Bondbröllopet». Den för »Bondbröllopet» utskrivna melodien var likaså något förändrad.

Öb. GB. BE.

Egen samling. O. A.¹

I lun - den grön jag med för-tjus-ning träd - de en af - ton
 skön vid so - lens ne - der - gång. Var få - gel där sig med sin ma-ka
 gläd - de och sjöng där - - vid sin lju - va kär - leks - - sång.

2. All vårens fröjd ej torde kunna skattas
 emot den fröjd att ha en trogen vän.
 Olycklig den, som denna sällhet fattas,
 ej guldets glans förhindrar kärleken.

3. I unga par, som nu det målet hunnit
 att bli till ett, fast än I ären två,
 den kärleken, som Edra hjärtan vunnit,
 o, give Gud! den aldrig slockna må.

»En kusins lyckönskan» börjar likaledes med en påminnelse om, huru ungdomstiden ändras liksom våren och huru lyckligt det vore, »om ej våren skulle sluta», som det heter i en fyndig vändning. Fortsättningen blir mera personligt hållen. Ungdomsupplevelsen i »gröna lunden» framkallas. Nu är bruden ur dansen. Kusinen överlämnar sin »ärekrans» med förhoppningen, att bruden även framdeles skall se på ungdomsvännen med en suck, att himmelen måtte skänka även henne en vän. Textupprepningen under melodien i andra delen (tre gånger i stället för två gånger i textuppteckningen) är som synes betingad av den musikaliska formen.

"EN KUSINS LYCKÖNSKAN"

Öb. GB. JE.

Egen samling. O. A.²

Så - som vå - rens fröjd och prakt has - tigt blek - nar
 om vi gi - ve där - - på akt, ung - doms - ti - den
 och för - svin - ner, Di - na gla - da ung-doms - år, ung - doms - år,
 det på - min - ner.
 ung - - doms - - år änd - - ras ä - - ven som en vår.

¹ Texten uppt. av J. Wenelius.

² Se not till föreg.

2. Ack, vad himmel vore här,
om ej våren skulle sluta,
om vi utan allt besvär
sommaren städse finge njuta.
Men den ljuva tid förgår, tid förgår,
likasom vår ungdoms vår.
3. Unga vänner tänken på
då vi sorgfritt fingo vandra,
uti gröna lunden gå,
plocka rosor med varandra.
Men nu får jag aldrig mer, aldrig mer,
plocka rosorna med er.
4. Så borttryckes en och ann'
från vårt sällskap och ur dansen;
lycklig du som fått en man
och får bära ärekransen.
Var nu lycklig med din man, med din man,
Gud all lycka giva kan.
5. Maja Lena, jag och du,
ungdomsvänner och kusiner,
skänk mig hulda brud ännu
någon blick av vänskaps miner.
Tag den ärekrans av mig, krans av mig,
som jag bundit har åt dig.
6. Sedan må du glömma mig
och all ungdoms ro försaka.
Men då du är lyckelig
se på mig engång tillbaka
med en suck, att himmelen, himmelen,
jämväl skänker mig en vän.
7. Jag vill ej förgäta dig,
ej för dig mitt hjärta sluta.
Vad för öde himlen mig
ännu skänker mig att njuta,
vill jag städse på din lott, på din lott,
önska lycka och allt gott.
8. Vandra ock välsignad nu
på den bana jag ej känner.
Ty välsignad vare du
utav mig och alla vänner.
Herrens ängel, Rafael, Rafael,
hålle vakt omkring din tjäll.

9. Brud och brudgum, båda två,
skone Gud för sorg och smärta,
måtte han i kärlek få
sammansmälta Edra hjärtan,
att I kunnen vara ett, vara ett,
i liv och död, i ljuvt och lett.
10. Sedan jag nu önskat Er
unga makar fröjd och lycka,
till ett slut jag ännu ber
värdes aldrig det misstycka;
till ett avsked brudepar, brudepar,
tack för alla glada dar.

De följande bröllopssångerna ur J. Wenelius' samling sakna traditionella melodier. Det är möjligt men inte fullt säkert att de flesta av dem skrivits med tanke på någon psalm i psalmboken. »Välsignad vare nu den stund» tillhör en av de allmännaste versformerna i vår psalmbok (Meterklass 10). Där finnas således många olika melodier att välja på: »Av himmelshöjd jag kommen är», »Nu kommen är vår påskafröjd» m.fl. Innehållet i denna sång, som tyder på att gratulanten är brudens syster, erinrar om att den väg de unga börjat vandra bär icke blott rosor utan även törnen, ett omtyckt motiv. Ett mindre vanligt motiv är gratulantens låtsade (?) okunnighet om vad som förestår; men det är visst något gott, eftersom alla flickor åstunda att få gifta sig, menar hon. Antydningen om kärlekens väsen: hon »är vad hon är», sluter ögonen för besvären och endast älskar, hör till de reflektioner som gratulanten hoppas att systemen icke skall taga illa upp.

»Får jag gratulera eder» saknar i metriskt avseende förebilder i psalmboken. Innehållet talar blott om »goda seder», som författaren säger, och han vänder sig till bruden och brudgummen i allmänna ordalag såsom i tidigare sånger. »Brud och brudgum jag vill göra önskan på er bröllopsdag» är en något mer utvidgad strofform, (Mkl 69), företrädd i psalmboken av endast en psalm, »Jesu lär mig rätt betänka». Här gör diktaren en allvarlig förebråelse mot brudparet för ungdomstidens försyndelser och hoppas att de måtte bedja Gud om nåd.

För de tre sista lyckönskningssångerna i Wenelius' samling har det funnits flera förebilder i psalmboken (Mkl 7). »I unga tu, som eder nu i äkta stånd begiver» är något konstfullare rimmad än de övriga. Jämförelsen mellan de unga »på det fält de träder» och blomstren i lunden, liksom förhoppningen att Gud skall ge den äkta sängen grönska, förekommer i Björks sånger i olika variationer. »För den rolighet och gamman», en väninnas lyckönskan åt bruden, tar sikte på de ungas vänskap och tackar för ungdomstiden, för redlighet och ära.

Den sista lyckönskan, »Då jag varit värd den ära bjudas upp till Ert gelag» förefaller att ha varit diktad av Hans Björk och J. Wenelius eller också bearbetad

av den senare, eftersom denne i sin samling undertecknat dikten: »H. Björk o. J. W-s». Innehållet avviker från de övriga sångerna så tillvida att här gives en viss beskrivning av en del detaljer i bröllopsfirandet. Man stämmer upp »måltidssången», man far ut i »rosdans», spelmännen spelar en munter polska och brudparet går främst »i polonäsen». I fortsättningen kallas gamla och unga att sjunga brudeparets lov för att tacka för bröllopfesten och uttala en önskan att bröllopet må ända lyckligt utan någon motgång »eller annat obehag».

LYCKÖNSKAN

1. Välsignad vare nu den stund
I träden uti det förbund,
som Herren Gud instiftat har,
I unga, hedervärda par.
2. Men käre brudgum, tänk uppå,
på vilken väg du ämnar gå,
en väg, som ofta rosor bär
men jämväl törne och besvär.
3. Här fordras kärlek, dygd och tro,
här sättes tålamod på prov,
här bliver snart en annan strid
än i fåfänglighetens tid.
4. Visst är det något gott ändå,
som jag ej än förstår mig på,
då alla flickor hjärtelig
åstunda att få gifta sig.
5. Blott den sig fått en älskad man,
hon sällare sig skatta kan
än andra flickor, som ej än
så snart ha hunnit få en vän.
6. Envar väl får, vad man är värd
och vad man är av Gud beskärd,
ej någon har sig klagat än,
att den för sent har fått sin vän.
7. Om någon sällhet gives här,
så glöm ej heller, brudgum kär,
den sälla ungdomstiden rar,
från vilken du nu avsked tar.
8. Visst är det kanske även fröjd
att ha en vän och leva nöjd,
men ungdomstiden likväl är
frikallad ifrån mång' besvär.

9. Men kärleken är vad hon är,
hon skrämmas aldrig av besvär,
hon sluter ögonen igen
och älskar endast städs sin vän.
10. God lycka, syster, följ dig,
men tänk ännu en gång på mig
och andra flickor likaså,
att var för sig en vän må få.
11. Vi kunna ännu icke se,
vad öde Herren oss täcks ge,
en vän i vrede eller nåd,
det lämnar jag i Herrens råd.
12. Men du, som redan fått en vän,
glöm ej i frid och kärlek än
att älska honom överallt,
som dig har till sin vän utvalt.
13. Du bör ej räkna på besvär,
som har en vän, som har dig kär.
Och om du honom trogen är,
så har du paradiset här.
14. Jag lever, syster, i det hopp,
att du ej tager illa opp,
vad jag nu har fördristat mig
att i min ringhet skriva dig.

GRATULATION VID BRÖLLOP

1. Får jag gratulera eder?
Och er bröllopsdag till heder
får jag också, vänner kär,
fast jag icke er vill lär'
skriva er ett ord till mans?
2. Unga brudgum håll i ära
som din allra hjärtans kära
bruden, den du har utvalt
till din ära och ditt allt,
älska henne dag och natt.
3. Väna brud jag dig ock beder:
håll din brudgum städs i heder,
var hans stöd i livets strid
uti motgång och i frid.
Detta är mitt enkla råd.

4. Till er båda jag mig vänder:
under allt, vad än er händer,
håll er alltid fast vid Gud,
följ och lyd hans helga bud.
Då skall eder allt gå väl.
5. Aldrig kan er tid framrinna
och er kärleks eld så brinna
städse lika varm och klar
som uti er ungdoms dar,
särskilt på ert bröllop nu.
6. Lyckans sol kan sig fördölja,
sorgemolnen överhölja
morgonstjärnan hastelig
under livets vandringsstig.
Sådant händer var och en.
7. Aldrig kan man med varandra
här så jämt och stadigt vandra,
att man ej förbryter sig,
vilket smärtar innerlig.
O, förlåt varandra då.
8. Makans fel man ej bör väga,
mindre det för andra säga,
som med nöje hör därpå,
ty det ryktet vingar får
och flyr snart kring land och stad.
9. Nu jag gratulerat eder,
talat blott om goda seder.
På er glada bröllopsdag
må det finnas välbehag
så hos brudgum som hos brud.

LYCKÖNSKAN

1. Brud och brudgum jag vill göra
önskan på Er bröllopsdag.
Må det vara till behag!
Jag vill Er till minnen föra
på den tid, som har förgått,
ungdomsdagars sälla lott.

2. Medan I nu måst försaka
ungdoms nöjen båda två
och i äkta stånd ingå,
kast ännu en blick tillbaka
på Er flydda ungdoms år
och den tid Er förestår.
3. Neken aldrig unga vänner,
att Gud föga pris har fått
utav Er den tid, som gått.
Han allena vet och känner
om Han större hugnad får
utav Er den tid ingår.
4. Ack att ungdoms gyllne tiden,
som så dyrbar var och kort,
så försumligt nöttes bort.
Giver man sig uti striden
och i äktenskap ingår,
sådan tid man mer ej får.
5. Herrens nåd och frid allena
önskar jag så först som sist,
denna lycka har ej brist;
fast vi mände den förmena
i vår ungdoms överdåd,
bedjen därför Gud om nåd.

LYCKÖNSKAN VID BRÖLLOP

1. I unga tu, som eder nu i äkta stånd begiver,
jag önskar er långt mycket mer, än pennan här beskriver.
2. Som blommor skön i lunden grön i vårens dag sig gläder,
skall dessa två välsignad stå uppå det fält de träder.
3. Som fåglar täck vid strand och bäck i sällskap sig förnöjer,
skall makar lik i himmelrik, då de för Gud sig böjer.
4. O Herre vis, vad paradiset låter dem här finna,
som leva här som makar kär, som äkta man och kvinna.
5. Allt annat här olycka är, varhelst den sällhet brister.
Olycklig den, som fått en vän och denna vännen mister.

6. O brudgum kär, låt se du är uppriktig mot din kära,
då har du hopp att skära opp av bruden samma ära.
7. Jag kan förstå och förespå, er lär här gå som andra,
I få ej här, som I begär, på blotta rosor vandra.
8. Jag sluter er vid allt vad sker i Herrens milda händer.
Vad Han beskär, er nyttigt är och till ert bästa länder.
9. Gud skänke er allt mer och mer välsignelse och gamman,
och var minut till livets slut att leva nöjd tillsammans.
10. Sist önskar jag er sälla dar och slutar så min önskan:
Må Gud i nåd ge goda råd, er äkta säng ge grönskan.

EN VÄNNINNAS LYCKÖNSKAN ÅT BRUDEN

1. För den rolighet och gamman
och vår korta ungdoms fröjd,
som vi njutit har tillsammans,
önskar jag dig leva nöjd.
2. Medan Gud en man dig skänkte
av sin kärleksrika nåd
och uppå din sällhet tänkte,
vandra troget i Hans råd!
3. Ingen sällhet uppå jorden
någon tid dig tryta kan,
om du städs med verk och orden
visar trohet mot din man.
4. Guld och silver kan man vinna
och förlora det ibland,
men en trogen man att finna
står i Herrens milda hand.
5. Lycklig du min syster kära,
du som redan vunnit har
samma hugnad, fröjd och ära,
som anstår ett äkta par.
6. Tack för ungdomstiden kära,
tack för varje nöjsam stund.
Tack för redlighet och ära
av en trogen hand och mun.

LYCKÖNSKAN

1. Då jag varit värd den ära
bjudas upp till Ert gelag,
vågar jag en krans ock bära
till Er sälla kröningsdag.
2. Allra sist får jag den skänka,
men förlåt mig brudepar,
jag ej kunde tro och tänka
att jag därtill värdig var.
3. Herren Gud välsigne Eder
på Er glada bröllopsfest.
Lycka, sällhet, pris och heder
önskar jag som varje gäst.
4. Sedan vigningsakt är gången
och vi alla spiset har,
stämma vi upp måltidssången,
sen vi uti »rosdans» far.
5. Spelmän munter polska spelar,
bruden främst och ungdom så.
Par om par i bröllopssalen
runt i polonäsen gå.
6. Nu är fröjd och nu är gamman
uti festbeprydda sal.
Svärföräldrar vi tillsamman
tacka för tillställda bal.
7. Alla flickor gamla, unga
spara ej sin röst i dag
brudeparets lov att sjunga,
som oss kallat till gelag.
8. Alla gossar med instämnen
uti brudeparets pris.
Gubbar, gummor allesamman
dele glädjen på sitt vis.
9. Lyckligt må Ert bröllop ända,
detta önskar även jag.
Ingen motgång därvid hända
eller annat obehag.

Ett par bröllopsvisor har ytterligare upptecknats av J. E. Wefvar och finnes i Ranckenska samlingarna (R 3, 165). Av dessa visor uppgives en gratulation med början »I som unga nu inträden» vara författad av M. Simons i Vörå, Karvsor. Den andra, en »Brudvisa», har sjungits av Ulrika Dahlman i Korsholm. De följa här nedan.

GRATULATION

1. I som unga nu inträden
uti ett så viktigt stånd,
många dagar där er gläder,
många stunder gör er tvång.
2. Gud, som kärlek själv planterat
av sin nåde, den ock stärk,
att den år från år förmeras,
kröner edra goda verk.
3. Nu den långa prövningstiden
slutat med ett visst förbund,
som i himlen ock är knutit,
löses blott i dödens stund.
4. Må er skänkas vad jag önskar:
dagligt bröd, om icke stort,
samt att sällhet bland er grönskar,
ja, Guds frid i edra spår.
5. Mannen, som stor börda drager
för vad kroppsligt vara må,
bör ej glömma Herrans lagar,
tro samt flitig bön också.
6. Och när motgångsmörka natten
träder in i edert hus,
bör han lugnt bortlägga hatten,
bedja Herren om ett ljus.
7. Från sitt ord Han det visst giver,
blott man däri söka vill
och ej uti last fördriver
vad som Han oss sänder till.
8. Svag som kvinnan ock månd vara
har hon dyra plikter nog
till att sköta och fördraga
vad som blivit hennes lott.

9. Och om er med tiden bliver
anförtrodd den dyra pant
att er barn ock Herren giver,
kräves själin ur er hand.
10. Men på modrens krafter svaga
har Han lagt den ömma plikt
att hon vårdar kroppslig fara,
ja, dess själ är hon ej kvitt.
11. Gud, som barnen livet giver,
give även vishet nog
åt den som det dyra namnet
haver fader, så ock mor.
12. Dessa rader som jag skrivit
äro icke konstens ord,
det är blott vad jag i livit
denna korta tid har sport.
13. Därför månd de ock anammas
av en broder, som du är.
Svåger kan ock ej förglömmas.
Älska mig som jag är värd!

BRÖLLOPSSÅNG

Melodi: Ur svenska hjärtans djup en gång (litet varierad).

1. ∴ Välsigna trohetens förbund!
Gud Fader, hilga denna stund!
Var med bland oss som gäst! ∴
∴ att lätt som brudens krona är,
så skön(t), så grönskande och skär(t)
det bandet blir, de knutit har
och lyckan därvid fäst. ∴
2. ∴ De lovat bli i lust och nöd
varannans kärleks största fröjd
inunder livets lopp. ∴
∴ Välsigna, Gud, det sälla par,
att eden som de svurit har
må alltid bo i minnet kvar
och ljuvligt fyllas upp. ∴

3. ∴ Just nu är levnads himmel här,
 blott glädjens purpur bruden bär
 i vårens blomsterskrud. ∴
 ∴ Av kärlek edra hjärtan blör,
 O vad de(n) lyckliga ä' [de] två!
 Att de(n) med blotta [mot blida?] öden gå,
 vår önskan höre Gud! ∴

En melodi till visan, som faktiskt är en variant till Kungssången, har upptecknats i Nyland. Melodien är ganska illa korrumperad, bl.a. så till vida att första delen upprepas, starkt varierad, varemot knappast mera än slutet återstår av andra delen.

9

NL. SN.

S. L. S. 204, s. 507. E. H.



Gud fa-der, hel - - ga den - na stund, väl - sig - na tro - he - tens för-
 bund, tag des - sa i din hand, att lätt som bru - de - kro - nan
 är ock blir den stig som du be - skär, och giv att de ock krö - nas
 där en gång i li - vets land.

2. De lovat bli i lust och nöd
 varandras kärleksfulla stöd
 allt under livets lopp.
 Av kärlek nu ert hjärta slår.
 Förbliven lyckliga ni två,
 som genom dolda öden gå.
 Vår önskan höre Gud!
3. Just nu er levnads himmel är,
 och solen purpurhimlen klär
 i vårens blomsterskrud
 att eden, som ni svurit har
 ∴ må alltid bo i minnet kvar ∴
 och ljuvligt fyllas upp.

På Åland, där gratulationssångerna förekommit endast i undantagsfall, åtminstone under senare tider, har följande melodi upptecknats av J. A. Sjöblom. Denne tyckes ha påträffat visan på flera ställen, icke mindre än tre socknar angivas, men någon bestämd ort för denna uppteckning meddelas icke. Melodien är rätt väl formad. Texten däremot är i formellt avseende skaplig, ehuru innehållet är ottydligt på flera ställen. Jag har ett svagt minne av att jag hört denna sång med en annan melodi. Men jag minnes endast orden »Brudgummen och bruden, vilka i skruden», och jag vet inte heller om jag hört den på Åland eller annorstädes i det svenska Finland.

10

Al. FÖ. JO. LE.

S. L. S. 46, s. 54. J. A. S.



Brudgummen och bru - den, vil - ka i skru - den präk - ti - ga stå,
öns - kas allt nö - je i fäg - nad och lö - je till dess de bli grå.

2. Russin och mandel
skall bliva vår handel
varje minut,
socker, citroner,
ostron, jevoner (?),
hagel och krut.
3. Sviskon, korinter,
pärlor och flintor,
målade gull,
pålar och speglar,
klinkor och reglar,
kardor och ull.
4. Barnskor och trummor,
ingefär, kardemummor,
muskot, kanel,
äppestiner,
seralja(?) och viner
ger somt(?) med en del.¹

¹ »Två strofer saknas». (Uppt.)

Måltidsmusiken

En myckenhet musik förekom under måltiderna. Måltidsmusiken började med att »borden dansades in i brudstugan, varvid spelmännen stod i farstun på var sin sida om ingångsdörren och gned fiolerna». En annan tradition från samma socken formulerar bruket sålunda: »Medan fiolerna gingo hoppade man in borden i gässbåssalin» (VÖ). När gästerna hade placerat sig förkunnade musiken rätternas ankomst, en sed som går tillbaka åtminstone till 1600-talet¹.

Därest spelmännen icke gingo i spetsen för dem som buro in maten, stodo de i förstugan utanför salen eller storstugan, där bröllopsmåltiderna serverades. Då de »tjänstgörande» syntes komma med sina fat och de olika rätterna från »lillstugan» eller »bagarstugan», där maten tillreddes, drogo spelmännen till med en hurtig låt. På samma sätt spelade de in den ena rätten efter den andra.

I Sverige omtalas två olika traditioner: antingen skulle spelmännen spela in varje rätt, även förrätterna, eller spelade de in endast steken (Norlind, Gamla bröllopsseder, s. 103). Samma olikheter torde ha förekommit även i Svenskfinland. Namn sådana som »grötpolska», »brudgröten in», »bordspolska» m.fl. bära vittne härom. Så vitt jag själv erfarit eller kunnat finna i källorna voro spelmännen i allmänhet flitigt i farten med sin måltidsmusik. Om en polkaartad melodi i Österbotten hette det uttryckligen, att den spelades »tå korvan ska in» (MA). (Mel.saml. nr 186—190). »Grötmarschen» utfördes i Sundom »medan kockar och pellhållare 'hikstande' hoppade in gröten. I glädjeyran fälldes något grötfat i golvet till stor förnöjelse för de spjuveraktiga spelmännen» (H.S.). På Åland har jag icke hört nämnas bestämda melodier för de olika rätterna. Där jag var med användes mest livliga polketter att spela in maten med. I Kökar spelades en bestämd marsch då »maten bäres in» (Mel.saml. nr 206). En spelman i Jomala (Appelblom) spelade tre s.k. »matvalser», vilka emellertid gingo i 2/4 takt och icke i valstakt (Mel.saml. nr 208—210). Att endast huvudrätten, exempelvis steken, skulle ha spelats in har jag icke sett omnämnt hos oss.

Skålvisorna utgjorde en viktig del av bröllopsmusiken. De sjöngos dels under eller efter den första bröllopsmiddagen, dels i slutet av bröllopet i samband med brudens avsked. I en del fall ackompanjerades skålarne av fiolmusik, i andra fall sjöngos skålvisorna utan ackompanjemang; det kunde även hända att de endast spelades under skåldrickandet: »bara visor e dom allihopa, fast dom e ändrade», sade Johan Reinhold Lindroos, en spelman i Sibbo, efter det han hade spelat ett par ungdomsskål-melodier för mig.

I äldre tider torde skålarne ha druckits i en viss ordning i vårt land liksom i Sverige, där de »ordinarie» skålarne kunde uppgå till 12—13, men jag har inte funnit några anteckningar härom hos oss.

¹ Troels Lund, *Dagligt Liv i Norden*, XI, s. 103.

Jag har här sammanfört dels skålvisor som förekommit — eller åtminstone kunna antagas ha förekommit — under och efter första måltiden samt under insamlingen av gåvor. Längre fram efter ceremonidanserna följde skålvisor som stodo i samband med »kronan av bruden» och avskedsceremonierna. Sederna ha emellertid växlat på olika orter, varför de tillfällen då den eller den skålvisan sjöngs icke kunna angivas med full säkerhet.

På vilket sätt skålarna begynte kan icke heller fastställas. Måhända skedde det på uppfordran av prästen, då han var närvarande vid bröllopsmiddagen, vilket torde ha varit allmän sed. Melodier och skålvisor följa således icke här nedan i någon på en bestämd ort hävdvunnen ordning. Men man får tänka sig, att måltiden är avslutad samt borden avdukade och bortförda med undantag av »högtidsbordet».

Först bland skålmelodierna följer en »Drickston» från Gamla Karleby-trakten, vilken i förening med Alexander Slottes dikt »Slumrande toner» blivit den i den finlandssvenska folkmusiken mest kända melodien. »Drickstonen» överlämnades till mig 1906 eller 1907 av läraren magister Henrik Ståhl i Helsingfors för intagande i »Österbottniskt bondbärlöpp». Då jag ansåg melodien lämplig för sång ämnade jag skriva ord till den (såsom Richard Dybeck hade gjort då han diktade »Du gamla, du fria» till en balladmelodi från Västmanland). Jag skrev ett par utkast och diskuterade dem med en av mina vänner men avstod från försöket och lämnade melodien i stället (1912) i avskrift åt författaren Alexander Slotte, som inspirerades av den till sin berömda dikt, först avsedd endast som en lystringssång för Brage. Magister Ståhls uppteckning var skriven i 2/4 takt och hade följande form:¹

II a

Öb.

I. N. E. H. S.



¹ Här är jag nödsakad att rätta en feluppgift som jag givit såväl i den av mig för Föreningen Brage redigerade diktsamlingen »Toner från stugor och stigar» som i anmärkningarna till A. Slottes diktsamling »Sånger och syner»; på båda dessa ställen har jag uppgivit mig själv som upptecknare av melodien. Rättelsen grundar sig på den återfunna

Samma melodi upptecknades i Larsmo, Eugmo, 1910, (således före Slottes dikt hade skrivits och Ståhls version var allmännare känd) av kapellmästaren Hans Aufrichtig. Denne hade nämligen av Föreningen Brage i Vasa det året tilldelats ett stipendium för upptecknande av folkmelodier i Österbotten. Denna gång kallades melodien »Skål-marsch». Meddelare var Ejnar Sundström. Upptecknaren har till melodien fogat följande anmärkning: »Denna marsch trallas (eller 'tallras' som uttrycket lyder) vid bröllop, då man skålar brudparet till, enl. fru Sundström». Aufrichtigs uppteckning har följande form:¹

12 b

Öb. LF: Ejnar Sundström

Vasa Brage. H. A.



Insamlingen av gåvor och penningar till brudparet har växlat på olika orter och skett vid olika tillfällen. I vissa socknar skulle den äga rum efter bröllopsmiddagen första dagen. På andra ställen anordnades insamlingen på andra bröllopsdagen; den kunde också skjutas upp till slutet av bröllopet. Det musikaliska inslaget stod i överensstämmelse med sättet för insamlingen. När gåvorna framlades på »brudfatet» eller under skålandet, var ceremonien förenad med sång och vanligtvis med fiolspel, men när penningarna insamlades under dans förekom självfallet endast instrumentalmusik.

Somliga av de tidigare meddelade skålvisorna kunna även ha använts vid penninginsamlingen. Om ett antal visor som följa här nedan uppgives uttryckligen att de använts under insamlingsceremonien. Denna ceremoni beskrives i ett meddelande från Purmo på följande sätt: »I äldsta tider insamlades penningar vid bröllopet under det att gästerna sutto vid ett långt bord, på vilket en pokal fylld

originaluppteckningen av mag. Ståhl. Misstaget kan jag förklara endast sålunda, att jag vid erhållandet av avskriften låtit mag. Ståhl sjunga melodien för att kontrollera den och då upptecknat den i förändrad taktart, 4/4, med ett par rytmiska modifieringar. Uppteckningen var skriven med blyerts. De små noterna i de båda takterna före sluttakten äro möjligen införda av mig vid mottagandet av melodien.

¹ Ännu en variant av samma mel. har upptecknats i Terjärv av E. Hedman, troligen 1910 (S.L.S. 204). Denna var. återfinnes i Mel.saml., nr 283.

med brännvin hade ställts i vardera ändan av bordet. Man sjöng en sång. De som sutto mitt emot varandra drucko varandra till och hurrade samt sände pokalen vidare. Efteråt kommo betjänter med tallrikar och uppsamlade penningarna, varefter det dracks».

Huruvida den här nämnda sången var identisk med nedanstående är osäkert. Men denna (från början sannolikt en zigenarvisa) uppgavs av spelmannen J. Johansson-Bränn ha varit den äldsta sång som användes vid detta tillfälle; han kallade den »Sång på jessbåden».

13

Öb. PU: J. Johansson-Bränn

Egen samling. O. A.

Vi drick-om go - da vän-ner, skål, gu - tår! När - va - ran - de, från-
va - ran - de och de som ä - ro re - - san - de, gu - - tår!

Samma melodi obetydligt varierad, med innehållet riktat till flickorna och dessutom förenad med en text på zigenarspråk, såsom det uppgavs, sjöngs av Gustaf Adolf Winqvist i Tusby.

14

Nl. TU. Sj. Gustaf Adolf Winqvist

Egen samling. O. A.

Vi drick - om al - la flic - kors skål, gu - tår! När-
A - la tac - ke - li ti, a - la bin - ge - li - bi, dar - däs. Concho-
va - ran - de, från - va - ran - de och al - la här när - va - ran - de, gu - tår!
mel-la cho-ma, a-la bat-chu-la ba, concho-mel-la e tjörs-tjörs, li - ba - ros dar - dos.

Varianten från Purmo uppgavs, sade jag, såsom den äldsta sången där vid insamlingen av penningar. I en senare tid gick det så till, berättade samma meddelare, »att gästerna stodo i en ring på golvet. Brudparet befann sig inne i ringen. Brudgummen skänkte (bjöd) från bågaren medan bruden mottog gåvan. Enligt

en annan version fälldes penningarna i den med brännvin fyllda pokalen.¹ Den melodi, som man sjöng under denna ceremoni, har släkttycke med den bekanta »Jag fattige lappman».² Melodien verkar ålderdomlig och — i samband med texten — originell i detta sammanhang.

15

"SÅNG PÅ JESSBÅDEN"

Öb. PU: J. Johansson-Bränn

Egen samling. O. A.

Tac - ka vet jag brud - gum - men, som går omkring och vand - rar. Han
tar i - från oss de tom - ma glas och gi - ver oss de ful - la.
När har han så gjort? Han har all - tid så gjort.

Denna sång i förening med penninginsamlingen samt de tidigare omtalade skålvissor, bl.a. »Det kommer en skål ifrån brudeparets hand», ha ett tydligt samband med en bröllopssed i Malung i Dalarna, som jag därför vill dröja vid. Seden beskrives av Arosenius (1862) på följande sätt, (cit. enligt Norlind, Gamla bröllops-seder, s. 139): »Bröllopsfröjden fortsattes två à tre dagar efter omständigheterna och avslutas sålunda: Under skott och fröjderop uppflyttas ett bord och tvenne långsäten eller bänkar på gården. På bordet ställas tvenne kittlar fyllda av brännvin och dricka eller vin. Under bordet ligger den s.k. 'björn', en befängt utklädd personlighet, vid en kagge. Sedan detta är i ordning, lyftas brud och brudgum upp på den ena bänken, där de stå och dricka varandra till under följande sång:

/: Hur har han så gjort? :/
/: Jo, han har alltid :/
krökt på armen och så gjort.

Vid motsatta sidan av bordet uppflyttas därefter på andra bänken man och kvinna hela bröllopslaget igenom, då varje par, under det sången fortsattes, hälsas med

¹ Att droppa penninggåvor i bägaren var gammal nordisk sed. Se Troels Lund, Dagligt liv i Norden, XI, s. 120 f.

² En med »Jag fattige lappman» besläktad mel. har sjungits i Skottland på Orkney-öarna och finnes tryckt i David Balfour of Balfour, Ancient Orkney Melodies, Edinburgh, Ballantyne, Hanson & Co (1885).

en skål av brudparet, som hela tiden kvarstår på sin bänk. Sedan alla skålarna sålunda äro druckna framträder 'björnen' från sitt gömställe och insamlar en ny gåva åt brudparet, varefter bröllopslaget upplöses och högtiden är slut.»

Samma ceremoni från samma socken har beskrivits av K. E. Forsslund som också publicerat melodien jämte ord (se här nedan). Sången är emellertid här en »Sång till värden vid bröllop», ehuru det av beskrivningen att döma även här är brudparet som hälsar gästerna med en skål. Forsslund skriver:¹ »Vanligaste ritualen tyckes f.ö. ha varit, att brudparet stod på ena sidan av bordet och skänkte i skålen, han ur en brännvins- och hon ur en dricks kittel. På ett säte på andra sidan bordet steg gästerna upp parvis, man och hustru, och sedan två och två hopparade 'efter lämplighet'. De hissades, brudparet gav dem att dricka av var sin silverkosa, som fylldes med en slev ur kittlarna, speleman spelte och brudskaran sjöng — en dräplig ålderdomlig låt — man förstår och ser åtbörden på slutet». Märkligt nog förekommer melodien såsom en sång till värden också i Nyland (LT), »Vår värd, vår värd». (Se Mel.saml. nr 215—216).

”SÅNG TILL VÄRDEN VID BRÖLLOP”

Dalarna, Malung.



Ô vå - rôn värd, ô vå - rôn värd hân ê den all - ra bäs - ta, hân
 Ô hu - ru a dôm förr dsort, ô hu - ru a dôm förr dsort? Jo,
 dric - ker ej ur tom - ma glas, ej häl - ler gör hans gäs - ter.
 dôm ha all - ti, jo, dôm ha all - ti brukt krökt på ar - - men ô så dsort.

Eftersom ovan anförda finlandssvenska melodimaterial i huvudsak gällt penninginsamlingen, bör här ytterligare tilläggas, att det på många ställen var sed att vid bröllopen även insamla gåvor till de fattiga och till spelmännen. Även dessa seder kunde vara förenade med musik om också av anspråkslösaste slag. I Närpes skedde insamlingen för de fattiga under avsjungande av följande visstump:

16

Öb. NÄ. Sj. *Mina Långgård*

S. L. S. 536, s. 397. (A. A.) A. F.



Vil - le nu män - niskan va - ra så god och ge oss li - tet i sto - pet, i sto - pet.

¹ Med Dalälven från källorna till havet, Del II, Bok IV, s. 181.

Samma visstump användes i Korsnäs, när man bar upp plikt för de par, »som hade sovit tillsammans» första bröllopsnatten:

»Här komma tre fattiga uppbördsmän,
som vill ha nå lite i stope.»

och till tack för vad de fått, sjöngo de:

»Tack och tack skall människan ha
för sin skänkegåva.
En rasker friare (fästmö) skall du få,
så visst som vi får råda.»

Samma visa, såsom ett tack till spelmännen, har sjungits i Vörå av kantor J. E. Blomqvist, som emellertid var hemma från Iniö, varför traditionen kan vara åboländsk.

17

Öb. VÖ. Sj. J. E. Blomqvist

Vasa Brage. H. A.



Mu - si-ken lju-der i vårt land, fröjden e-der, fränder! Vi sjunga för vår
spe-le-man, som så vac-kert spe-la kan. Han nö-ter si-na strän-gar.
Tack och tack skall jungfrun ha för sin skänke - gå - va. En vac-ker gos-se
skall hon ha, så vi-da jag får rå - da.

På Åland, Brändö, har Wäinö Solstrand tecknat upp samma text vid insamling för spelmännen (Hembygden 1915, s. 149).

»Musiken höres i vårt land,
fröjden Eder, I fränder!
Upplösen Edra pungeband
och given den hurtige speleman,
för det han har nött sina strängar.»

Givaren avtackades sålunda:

»Tack och tack skall jungfrun (ungersven) ha
för sin skänk och gåva.
En vacker fästman (brudgum; fästmö) skall hon (han) ha
såvida vi (eventuellt: jag) får råda.
(Resp. en vacker brud skall ungsven få,
om jag får råda).»

Ceremonidanser

Sedan måltiden avslutats, skålarna druckits och bröllopgåvorna överlämnats — då detta skett i samband med första dagens middag — »spelades från bordet» (KV). När sedan borden buros ut spelades ibland en bestämd »bordsmarsch» (NB). Därefter begynte dansen. Danserna voro åtminstone i Österbotten uppdelade i tre kategorier: ceremonidanser, (Tobias Norlind kallar dessa danser »skyldighetsdanser»), penningdanser (också de i viss mening ceremoniella) och allmänna eller fria danser. Inom den första gruppen iaktogs noggrant den traditionella ordningen, men den var dock mycket växlande på olika orter.

I en skildring från Lappfjärd heter det: »Middagen är slut. Bord och bänkar föras ut. Spelmännen kliver upp på spelmansbordet. Brudparet dansar och de övriga följa deras exempel. Efter att ha dansat ett par varv sätter sig alla ned på bänkarna, utom pellhållarena, vilka gå fram golvet och ställa upp sig till menuetten.»

»Nu hörs den åldriga låten. Man spelar upp till menuett. Pellhållarena svänger sig långsamt om sirligt efter takten. Hela menuetten skulle dansas med jämna värdiga tag, så hette det. Då man kom till den s.k. middagen (mellantakten) i menuetten, började man dock svänga sig livligare än vad fallet var i början».

I Terjärv öppnades dansen med tre polskor, som kallades »förerosor». De två första polskorna endast spelades, ett slags inledning således, men när spelmännen togo upp den tredje började dansen. Det första paret av de ofta till 20—30 par uppgående s.k. »vigningskläshaldaren» — i en del andra socknar »pellhaldaren» — stego fram och dansade, egentligen endast vandrade, ett varv kring golvet; det andra paret anslöt sig under andra varvet, det tredje paret under tredje varvet o.s.v. När alla par voro utgångna gick man ett varv kring golvet, vände och vandrade tillbaka ett varv. Därefter hölls en paus, då förfriskningar kunde förekomma. En ny låt spelades upp, under vilken bruden och brudgummen gingo i spetsen följda på samma sätt som förut nämnts av »vigningskläshaldaren»; endast dessa fingo deltaga i »förerosorna» och den därpå följande purpurien. Först efter denna var dansen allmän. (Muntligt meddelande till förf., i Källby 1905). Såsom av skildringen framgår voro melodierna till dessa danser ingenting annat än polonäser.

I Kimito var en annan ordning rådande: »först dansades de fem obligatoriska menuetterna, som hade sina särskilda namn: brudens, brudgummens, brudsätans, brudpigornas och brudrängarnas menuett. I dessa menuetter måste prästen del-

taga om äktenskapet skulle bli ansett som fullgjort. — Efter dessa honnörsdanser följde den allmänna dansen. — De vanligaste danserna voro polska och menuett». (Skildringen dikterad för förf. av N. O. Jansson 1904, Brages årsskrift I, s. 39 ff).

Yngvar Heikel har i sin artikel »Om menuetter i Österbotten» (Budkavlen, Studier och uppsatser 1929, s. 105 ff.) meddelat en mängd uppgifter om dansordningen, då menuetten och polskan dansades som ceremonidanser. Jag anför några korta utdrag för att visa, huru olika dessa sedvänjor ha utvecklats på olika orter och huru rik spelmansrepertoaren måste ha varit.

I Nykarleby, Forsby, spelades efter bröllopsmiddagen en menuett och en polska utan dans, ungefär som i Terjärv således, varefter brudparet först dansade ensamt och sedan en omgång med varje »pellhaldarpar», så att blott två par dansade samtidigt. Så spelades en marsch »brudparet ut och pellhaldarna in», varefter dessa samtidigt dansade en omgång menuett och polska.

I Pedersöre, Lövö, dansades menuett och polska som »föreroror» men blott i en omgång: bruden med talmannen, brudgummen med talmansmor, brudens mor med brudgummens far, brudgummens mor med brudens far, och varje »vigningkläshaldare» med sitt eget par. Sedan dansades andra danser.

I Esse dansade i första omgången brudparet och varje »vigningkläshaldare» med sitt eget par. I andra omgången dansade bruden med gossen nr 1 och brudgummen med flicka nr 1, jämte de övriga paren. I tredje omgången dansade brudparet med andra parets gosse och flicka och sedan med alla »vigningkläshaldarpar» i tur.

I Tjock dansades första omgången av alla »pellhaldarpar» samtidigt, medan brudparet såg på. Sedan dansade brud och brudgum en omgång med varje gosse resp. varje flicka bland »pellhaldarna», medan de övriga »pellhaldarparen» samtidigt dansade. I sista omgången dansade brudgummen med bruden och alla »pellhaldare» med eget par.

I Jeppo, Ytterjeppo och Lappfjärd voro ombytena i dessa danser ännu mer invecklade. I den förstnämnda socknen byttes danspartner så många gånger att om »pellhaldarparen» voro 10, såsom ofta var fallet, så dansades i allt 21 menuetter och polskor. I Lappfjärd där till »pellhaldardansen» hörde 2 menuetter och 1 polska i varje omgång, blevo danserna ännu flera. Heikel slutar sin skildring (enl. kantor Otto Lill-Hannus i Pörtom, hemma från Lappfjärd) sålunda: »Sist dansade brud och brudgummen med varandra och alla 'pellhaldare' med sitt eget par. Om det var 6 'pellhaldarpar' dansades sålunda 13 omgångar, d.v.s. 26 menuetter och 13 polskor. Då polskan i Lappfjärd liksom i Tjock dansades i tre turer och är betydligt längre än polskan i de norra socknarna, kan man förstå att det behövdes krafter att hålla ut och tålmod hos de övriga bröllopgästerna».

Till ceremonidanserna hörde även *penningdanserna*. Dessa utgjorde en annan form för insamlandet av penningar åt brudfolket än den tidigare nämnda, då man droppade slantarna i bågaren. En bestämd ordning skulle iakttagas jämväl i dessa danser, ehuru också denna ordning växlade på olika orter. Det väsentliga var,

att de som dansade med bruden — och det var praktiskt taget samtliga manliga bröllopgäster, t.o.m. objudna, de s.k. »golvståndarna» — skulle efter dansen överlämna sin tribut i kontanta penningar. Storleken av de belopp som erlades berodde på råd och lägenhet; men det berodde också på huru högt givaren ville vara ansedd, ty åtminstone på en del ställen bedömdes ens anseende på grund av det belopp som skänktes »då man dansade med bruden». De stora omkostnaderna för bröllopet skulle betäckas med gåvorna, sade man i Österbotten. Penninginsamling genom »att dansa med bruden» tyckes ha varit mindre allmän på Åland. Där överlämnades gåvorna till brudparet vid en särskild ceremoni, mest utan musik.

»Penningdansen» kunde, då seden var högt i flor och gästernas antal stort, pågå hela slutet av första bröllopsdagen och in på den andra dagen. Ett sådant dansande var givetvis mest ansträngande för bruden, men det var inte mindre påkostande för spelmännen. Det hette nämligen i Österbotten, att spelmannen under penningdanserna icke fick spela samma dansmelodi flera än en gång, om han ville ha namn om sig att vara en framstående brölloppsspelman. Och då dessa danser på en del ställen voro uteslutande polskor, så förstår man lätt huru rik spelmannens repertoar måste ha varit, och det var följaktligen angeläget att på förhand förbereda sig på att ha i minnet så många låtar som möjligt.

En ur musikalisk synpunkt intressant detalj i utförandet av musiken till »penningdanserna» var den, att var och en av de ansedda gamla gubbarna bland gästerna ville dansa efter »sin egen» polska, när han skulle »åsta dans» med bruden. Och även om de gamla icke i allmänhet deltog i dans, så skulle de naturligtvis deltaga i en sådan ceremonidans som denna. Därvid kunde det inträffa att spelmannen råkade i bryderi, om han icke kom ihåg den eller den gubbens favoritpolska. Då steg den åldriga kavaljeren fram till spelmannen och hjälpte honom »komma på» genom att tralla de första takterna av sin polska. Om spelmannen icke då kunde taga upp den i sin helhet riskerade han att förlora sitt anseende, men sådant hände sällan. Detta är förklaringen till att många polskor gå under vissa personnamn sådana som »Nordlings polska»,¹ »Molanderas polska», »Ollas Abramas dansin», »Huli Erkas dansin» m.fl. Dessa namn kunde också syfta på den, för vilken polskan komponerats. Det torde nämligen ha varit fallet även hos oss, liksom det varit i Sverige, att spelmännen för att hedra brudgummen komponerat en särskild polska för honom.

Utom insamling av penningar till brudfolket och de fattiga förekom på en del ställen även insamling av pengar åt spelmännen, såsom tidigare nämnts. Detta skedde på olika sätt och i olika sammanhang. Jag har antecknat följande från Houtskär: »Den första dansen vid bröllop i Houtskär var menuett med därpå följande polska. Prästen dansade först med bruden. När dansen var slut fram-

¹ Polskan uppgavs ha fått sitt namn efter prosten Karl Johan Nordling, som var präst i Gamla Karleby åren 1816—1837.

sattes en tallrik på bordet, och då samlades pengar åt spelman. Om det kom endast kopparslantar på tallriken sade alltid någon gubbe: 'he ska va en kvit', (muntl. till förf.). Här började dansen således med »penningdans».

Den tredje kategorien av danser som jag omnämnde, de fria danserna eller den allmänna dansen, var icke mindre ansträngande. Såväl de dansande själva som också åskådarna voro kinkiga med musiken. Det dugde ej för vem som helst att förrätta den viktiga spelmanssysslan vid de stora bondbryllöpen. Dock inträffade det inte sällan att den ena spelmannen efter den andra tog fiolen och spelade upp till dans. Så allmänt var fiolspelet på många ställen.

Självfallet uppstod vid sådana tillfällen en viss tävlan mellan spelmännen. Tävlan gällde inte endast ära och ryktbarhet, spelmännen voro även känsliga för det tillfälliga bifallet. Det uppgives att en ordinarie spelman givit sig i väg i förargelsen över att ha upptäckt en skickligare spelman bland de närvarande. Sådant kunde dock hända endast vid vanliga danser. Däremot lär det ha förekommit regelrätta spelmanstävlingar vid en del bondbryllöpp. Det gick vanligen så till att någon gammal beprövad mästarspelman lät de yngre spelmännen spela för sig och utvalde någon av dem till primus. »Mitts gubben» i Sundom, som ärades som »fadern till fiolspelet» i denna trakt föranstaltade en gång en sådan tävlan. Otto Petander, som var med om tävlingen berättade med stolthet för mig att han fått vitsordet: »tu ä ändå han välkast». Mycket omtalad var även en tävlan som föranstaltades av en »herreman» vid en folkfest i Vörå på 1890-talet mellan två av norra Österbottens mest bemärkta spelmän, »Baggmatt» i Oravais och »Sepp Fredrik» i Vörå. Vilken av de tävlande som utgick som segrare den gången nämndes icke.

Efter första dagens ceremonidanser följde i äldre tider sängledningen. Brudparet ledsagades åtminstone i Sverige till brudkammaren, än företrätt av »ledsvennerna» med brinnande ljus i händerna och efterföljda av »brudpigorna», talman och gäster, än ledda av prästen. Talmannen eller prästen höll ett tal eller läste några böner innan de avlägsnade sig. Sång och spelmansmusik ävensom skålar hörde till ceremonierna vid sängledningen. Det sades t.o.m. att brudparet skulle sjunga en sång. Sådana seder omtalas från Skåne på 1840-talet, medan de sägas ha i det närmaste försvunnit i mellersta och norra Sverige. (Norlind, Gamla bryllopsseder, s. 119 ff). Om och i vilken utsträckning sängledningsceremonier förekommit hos allmogen i Svenskfinland har jag icke kännedom om, då våra bryllopsskildringar, så vitt jag vet, icke nämna någonting sådant. Om sängledningsceremonier förekommit bland vår allmoge, så torde de ha försvunnit samtidigt här som i norra Sverige.

Avskedsceremonierna. Brudskålarna

Brudparet hade genom vigseln blivit äkta makar: de hade erhållit den kyrkliga bekräftelsen på sitt förbund. Bryllöpet var livets största högtid, och det var därför tillbörligt att det firades med festliga kalas och granna ceremonier. Men de ungas

förening krävde icke endast kyrkans välsignelse. Övergången till det äkta ståndet var en betydelsefull samhällsangelägenhet. Därför lades stor vikt på de ceremonier genom vilka övergången skedde. Avskedsceremonierna ägde rum under bröllopets slutskede och voro förenade med sjungande, dansande och hurrande. Danserna utfördes på olika sätt och slutade med en kamp om de unga — låtsad, men ofta allvarlig — mellan de ogifta och de gifta. Genom dessa ceremonier erhöi de ungas förening den slutliga bekräftelsen från samhällets sida.

Typologiskt kan det hithörande materialet såväl ur musikalisk som koreografisk synpunkt indelas i tre grupper, vilka jag givit följande benämningar: A. »Hurras», B. »Ungmorsdansen» och C. »Ringarna» eller »Långdansen». Någon skarp gräns mellan de olika grupperna kan emellertid icke uppdragas. Det är inte ovanligt att dessa sedvänjor gå in i varandra, blandas eller följa på varandra i växlande ordning, såsom vi skola se. Dessutom höra till alla tre ceremonigrupperna skålar och skålmelodier. Det centrala motivet i avskedsceremonierna är att bruden avtager sin krona, varefter hon omklädes till ungmor.

Tidpunkten för »kronan av bruden»-ceremonierna, som ofta påverkade formen för dem, var beroende bl.a. på, om bröllopet varade en eller flera dagar. Om det var ett endagsbröllop ägde avskedsdanserna självfallet rum den första kvällen — avskedsdanserna skulle alltid förekomma. Men tiden för dem kunde växla, även om bröllopet pågick i två dagar eller längre. En medverkande orsak härvid var troligen den, om bruden skulle avklädas kronan den första bröllopsnatten eller om hon den natten skulle sova med kronan på huvudet. Många traditioner belysa sederna därvidlag. Från en socken (PU) uppgives, att dansen efter första dagens middag fortgick till midnatt, då en måltid på nytt intogs; därefter fortsätter skildringen: »En stunds vila var dock nu behöfelig för de gäster, som inte förut av en eller annan orsak slumrat in. Men bruden fick ej taga kronan av sitt huvud, hon skulle i sittande ställning sova med den på sig». (J. Weegar, a.a.s. 47.)

»Bruden måste första natten sova med krans och krona på sig», uppges från Björkö (RE). (Wilh. Sjöberg Bk. 1924, s. 53). »I två dagar stod bruden klädd; tredje dagen var hon ungmor» (OR). »Kronan kläddes icke av bruden under bröllopsnatten; hon måste därför vanligen i sittande ställning luta huvudet mot en kudde» (RE). »Bruden sov ofta nog med kronan på. Endast några blommor hade tagits ur den» (MM, 1840). Jacob Tegengren berättar om andra bröllopsdagen, att bruden på morgonen »på nytt iförts all den ståt, som avlagts till natten» (Vörå-bröllop, Bk. 1922 s. 60).

Enligt det tillgängliga traditionsmaterialet har A-gruppen, »Hurras», varit huvudformen för avskedsceremonierna i det mellersta svenska Österbotten. En någorlunda typisk skildring är följande: »Andra eller tredje dagen hurrade man bruden 'i alla brudhimlarna'. Man band ihop två stolar och placerade brudparet att sitta (i stolarna) uppe på ett bord. Härvid gingo alla i tur och ordning fram för att dricka de nygiftas skål. Sedan detta var gjort sökte de gifta att bemäktiga sig bruden

under ropet: 'Välkomin i vår houp'. Härvid uppstod då alltid en strid mellan de gamla och de unga» (VÖ, Kaitsor). Därefter beskrives utförligare från Kvevlax, Kyrkoby, (sagesman f. 1832), då »hurrandet» anknutits till avskedsskålar och avskedsdanser: »Under andra bröllopsdagen band man samman ett par stolar, satte brudparet på dem och hurrade de nygifta i alla brudhimlar. Vid detta tillfälle kunde det hända att brudkläderskan bytt ut sin 'bättre krunko' mot en sämre, som ej så lätt kunde fördärvas under detta upptåg. Gästerna drucko nu brudparets skål, och brudgummen lyfte sedan ned sin brud från det bord, på vilket de vid skålandet varit placerade, och bar henne ut i ett annat rum. Efteråt skulle brudparet dansa i ring med ungdomen, och bruden skulle därtill sätta kronan på alla flickornas huvud samt dansa med allihop. Brudgummen skulle även dansa med gossarna. Sedan detta var gjort, skulle bruden dansa käringarna *till sig* liksom hon nyss dansat ungdomen *från sig*. Bruden hade härunder krans på huvudet och en sidenduk på halsen». (Om denna sed se längre fram).

Uttrycket »i alla brudhimlar» får sin förklaring i en annan uppteckning där det heter, att »brudparet skulle hurras i alla brudhimlar, som kunde vara ända till fem eller sex, beroende på stugornas storlek». (KV, Västerhankmo). »Brudhimlarna» voro de dekorationer, som hade anbringats i bröllopssalens tak genom uppfästa, färgglada schalar, vilka hade utsmyckats med blommor, band och andra grannlåter. Under den största av dessa »brudhimlar» hade vigseln ägt rum.

Hurrandet skedde i regel på andra bröllopsdagen. Ceremonierna ägde ibland rum på morgonen. Brudparet drogs då från den gård, där de tillbringat natten, till bröllopgården. Framför brudschäsen gingo spelmännen, och efter följde brudsvennerna till häst. De hopbundna stolarna voro här två par enligt den tradition som meddelats av Jacob Tegengren. Denne berättar vidare: »Det ena paret (stolar hade hopbundits) av de gifta männen och kvinnorna, det andra av gossarna och flickorna. Med de hopbundna stolarna gick man ut på gården för att möta brudparet. Nu utkämpades en häftig strid. varefter de gifta männen och kvinnorna sökte få brudparet på sina stolar medan gossarna och flickorna gjorde allt för att rycka brudparet över till sig. Den part som vunnit 'hissade' bruden och brudgummen samt bar dem på sina stolar i triumf in i bröllopssalen där de placerades på bordet varefter gästerna dansade ringdans kring paret och under pauserna flitigt trakterades med supar». (Hb. 1917—1918 s. 138 f.) Bordet måste då ha varit ställt i mitten av stugan. (Se nedan).

På somliga ställen skedde den nämnda ceremonien på andra bröllopsdagen efter det man gått »brurad» eller »brudgång». Därvid utkläddes hästarna, det sköts och skramlades med skällor i raden (KV). Främst gick spelmännen, så brudparet, därefter pällhållarna. Sist kom bröllopgästerna och »hoppade brudmarschen» (VÖ).

Vanligast var dock att hurrandet skedde på kvällen andra bröllopsdagen, då brudparet placerades på ett bord: »Bruden satt med bågaren, brudgummen med brännvinsflaskan i hand; vid detta tillfälle skulle brudfolkets skål drickas av envar» (OR).

Musik förekom under dessa ceremonier överallt. Men brudskålarna druckos på en del ställen under sång. I Österhankmo (KV) berättas om hurrandet i de sammanbundna stolarna följande: »Sedan de skålat med alla och avskedssångerna sjungits, lyftes brudgummen med bruden från bordet och bars bort till andra ändan av bröllopsstugan.» I Västerhankmo hurrades brudparet och sattes på bordet på samma sätt som nyss nämndes med dryckesbägare i sina händer. Alla gästerna gingo fram för att dricka de nygiftas skål. Härunder sjöng man: »Det kommer en skål ifrån brudeparets hand! Sedan denna skål druckits skulle brudgummen lyfta ned sin brud från bordet och bära henne in i andra ändan av stugan». På denna ort uppstod striden om bruden mellan äldre och yngre vid detta tillfälle.

I Korsholm var sångprogrammet rikare och även ordningen i ceremonierna en annan (s.f. 1883):¹ »På måndagskvällen, bröllopets andra dag, dansades den så kallade bruddansan. Ungdomen tog i ring par om par och brudparet stod därvid i mitten av ringen. Först dansade brudparet och ett annat par, varefter brud och brudgum bytte kavaljer och dam. Så fortsatte man, tills man kommit igenom hela brudringen. (Här förekom troligen också bortbärandet av bruden). Därpå kom bruden tillbaka och försökte placera kronan på någons av flickornas huvuden. Härefter ställdes ett bord i mitten av stugan, tvenne stolar bundos samman, och ovanpå dem satte man tapeterstücken. Brudparet placerades därefter på stolarna och hissades upp på bordet. Härvid sjöng man:

1. Se huru vänligt morgonrodnan hälsar
uppå dessa unga makars bröst.
Gud välsigne dessa unga hjärtan,
give dem hugnad, fröjd och tröst.
2. Se huru bruden i ringen hon dansar,
glad som en ängel från ynglingen skils.
Mörka rosor dess hjässa bekransar.
I dessa ögon står kärleken tänd.
3. Vi såsom vänner till eder nu båda
våga dessa rader ge.
Gud han må eder skydda och ledsaga
genom världens mörka stig.
4. Sjungen glada flickor alla
denna sista avskedssång.
Inga tårar skall från våra ögon falla,
som er sällhet störa må.

¹ s.f. förkortning för 'sagesmannens födelseår'.

Brudparet får nu var sin bågare i hand och dricker ungdomen till:

Här kommer en skål ifrån brudeparets hand,
och den som vill dricka han stige nu fram.
Och därför så dricka vi och hålla oss glada,
så sorgen och ängslan försvinna.

Härtill svara gästerna:

Och gästerna dricka nu brudparet till,
de äro ju desamma som så gärna dricka vill.

Detta upprepades tvenne gånger, varefter brudparet efter skålarna lyftes ned från bordet. Vid detta tillfälle taga käringarna och gubbarna fatt, och man dansade käringringen. Både gubbarna och gummorna dansade med bruden och brudgummen. Om ungdomen sökte komma med i dansen så körde man dem undan. Så fördes bruden för att klädas om och uppträdde efter detta såsom ungmor». (Wn).

Den sistnämnda skålsången nämnes även i en uppteckning från Oravais (s.f. 1839). Där började ceremonien med att brudfolket satte sig »i bordsändan». »Man sjöng 'Det kommer en skål ifrån brudens (brudgummens) hand', och brudparet drack alla gästerna till. Vid detta tillfälle sjöngs även Pali-Majas visa 'Kom låt oss honom kalla uti det bästa vin'. Efteråt samlade man gåvor åt brudparet. — Därefter kläddes bruden till ungmor. Hon bar nu ungmorssjalen och en alltigenom mörkare dräkt än flickorna. Därefter skulle de äldre dansa med henne som ungmor» (Wn).

De anförda versraderna av Pali-Majas visa syfta på en »Bröllopsvisa», förmodligen diktad av henne (se ovan sid. XXXII) »mot slutet av Finlands förening med Sverige, vid ett bröllop i Närpes, då dr. Hägg var prest därstädes; författarinnan skall själv bivistat detsamma» (Folkdikter, s. 18). Visan har 20 strofer och är alltigenom av religiöst innehåll. Jag anför här endast sex strofer; de ovannämnda raderna ingå i str. 4., men tyckas i traditionen ha blivit omkastade.¹

1. Kom, stadna, goda vänner,
och hör uppå mitt tal,
fast jag ej alla känner
i denna bröllopssal,
2. så vill jag er påminna,
hwad fröjd i himlen är,
om ni det vill besinna,
och hålla Jesum kär,

¹ En annan »Bröllopsvisa» av Pali-Maja, »Höjom Tanken, kristna vänner», ingår i Folkdikter, s. 22.

3. som för vår skuld på korset
utgjöt sitt dyra blod
och ormens hufwud krossat
med segerheltemod.
4. Kom, låt oss honom kalla
i bröllopssalen in,
som vatten kan förvandla
uti det bästa win.
5. Wi spela och wi dansa,
men tänka ej uppå,
hwad fattig' själen felar,
när hon skall hädangå.
12. Låt tro och kärlek grönska
uti vårt bröllopslag,
och brudfolket önskas
Guds nåd i denna dag.

Till den första av de sånger som nämnas i Wikmans utförliga skildring av A-ceremonierna finnes veterligen ingen melodi upptecknad. På grund av sin form har den dock kunnat sjungas med flera kända melodier. Den andra sången där-
emot, en av de oftast nämnda i samband med avskedsceremonierna, tecknade jag
upp med sin melodi i Sundom 1904 efter Otto Petander. Den tillhörande seden,
vilken tycktes mig mycket ålderdomlig, beskrevs endast i korthet: »Bruden och
brudgummen sitta mitt på det långa bord, som kvarlämnats avdukat vid stugans
främre vägg. Gästerna stiga fram par efter par och mottaga av brudparet en sup
brännvin och en bit ost; därunder intonera spelmännen en melodi, medan gästerna
instämma med följande sång»:

18

Öb. SÅ-SU: O. Petander

Egen samling. O. A.



Det kom-mer en skål i-från bru-de-pa-rets hand, och den som vill dricka han
sti-ge då fram. Och där-för så dric-ka vi och hål-la oss så glad, och
ängs-lan och sor-gen för-svin-ne.

Den tunga melodien och ceremoniens karaktär i övrigt bruka framkalla en gripande stämning, berättade man mig. Brudparet tar till tårarna och gråten smittar gästerna, så att ceremonien blir den sorgligaste under hela gästabudet. Man berättar att det t.o.m. hänt att brudgummen blivit så medtagen att han måste avlägsna sig innan ceremonien var slut.¹

Ehuru ceremonien här i mycket haft samma förlopp som vid tidigare nämnda tillfällen och åtföljts av samma sång, så företer tillvägagångssättet i Sundom viktiga olikheter: bordet var här placerat »vid stugans främre vägg» och icke mitt i stugan; någon ringdans kring brudparet sittande på bordet nämndes icke heller här.

K. V. Åkerblom, som ställer stolsittandet och hurrandet i samband med penninginsamlingen, säger, att »Bröllopsgästerna sjöngo beledsagade av fiolens toner en vacker melodi i moll,» och han meddelar därefter utom den ovanstående första strofen en andra strof med följande ord:

Och brudeparet dricker nu gästerna till,
de äro de samma som gärna dricka vill,
och därmed så dricka vi och hålla oss glad
att ångslan och sorgen försvinner.

(BÅ II, s. 42 f.)

Denna strof, vars första versrader visa sig vara identiska med gästernas svar i den förutnämnda Korsholmstraditionen, har i Purmo utformats till en självständig skålvisa med egen melodi,² riktad till gossarna:

19

Öb. PU. Sj. gästgivaren *Häggman*

Egen samling. O. A.

Nu så dric - ka vi gos - sar - na till, de är ju de - sam - ma som så

gär - na dric - ka vill. E - vad de sä - ga nej el - ler ja, så

är de eit och de - sam - ma. Hur - - ra!

¹ Det var sed både i Norge och Danmark att bruden skulle gråta oupphörligt medan insamlingen av gåvor pågick. Om bruden inte rördes till tårar, betraktades hon som en »hård» brud. Om hon grät mycket tolkades detta, som om hon hade svårt att glömma en tidigare kärlek. (Troels Lund a.a. XI, s. 116). Ovanstående melodi, nr 18, har ordsatts av Alex. Slotte: »Och glädjen den dansar bland blommor och strå». Till denna melodi finnas ytterligare två var., den ena i R 6 och den andra upptecknad i Solv. (Se Mel.saml. nr 213—214).

² Användes obetydligt varierad i »Österbottniskt bondbröllop».

O. R. Sjöberg har bevarat en uppteckning av denna skålvisa, vilken uppges vara inlärd år 1853 genom »Holm Isak» i Malax. Den i samband med visan stående ceremonien beskriver han på följande sätt: »Dryckeskämparna stå uti en krets med hvar sitt glas (eller kopp) brännvin i hand, hvarvid den ena skålar med den andra turvist och medsols. Vid första 'gutår' vända de sig i sången förekommande bägge gubbarna (t.ex. Isak och Mårten) emot hvarandra och klinga, under en djup bugning, och vid det andra 'gutår' äro de åter vända mot kretsen med framräckta glas, bugande mot hela laget, hvarefter alla tillhopa smutta på sina glas. Härefter kommer turen till Mårten att 'trycka' sin granne och så fortsättningsvis tills hela hvarfvet blifvit genomgått. Vid bröllop klinga bruden och brudgummen till först med hvarandra och sedan går det undan för undan.» Sjöbergs melodi följer här nedan:

20

Öb. MA.

R 6. O. R. S.



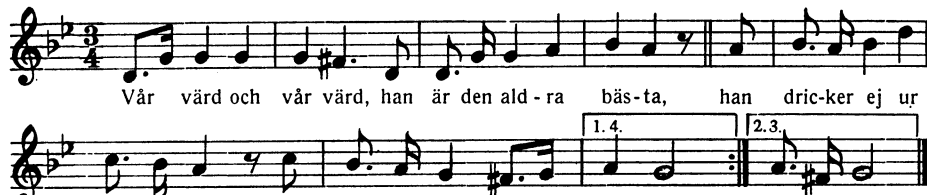
Å (I - sak) han dric - ker nu (Mår-ten) till, å (Mårten) är den-sam-ma som
gär-na dric-ka vill. E - - vad han sä - jer nej, e - vad han sä - jer ja, så.
är han den-sam-ma som brännvin smakar bra. Hej, sa - gu, sa - gu, sa, hej,
sa - gu, sa - gu, sa! Gu - tår! Gu - - tår!

Denna ceremoni, sådan den förekommit i Nyland, skildras utförligt av Allardt i »Nyländska folkseder» (Nyland IV), där även en del av texten publiceras. På detta ställe meddelas dock icke någon melodi. Emellertid finnes i Allardts samlingar i S.L.S. även melodier till ceremonien. Den inledes här med en sång, som i likhet med den tidigare nämnda varianten från Sverige synes ha varit riktad till värden:

21

Nl. LT.

S. L. S. 6, s. 28. V. A.



Vår värd och vår värd, han är den ald - ra bäs-ta, han dric-ker ej ur
to - ma glas och in - gen av hans gäs - ter. (gam - la lag.)

Skålen till kamraterna åter har i Nyland enligt Allardt följande form:

22

Nl. LT.

S. L. S. 6, s. 28. V. A.



Och nu så dric - ka vi N. N. till, och N. N. är den - sam - ma som
 gär-na dric-ka vill. E - vad han sä-ger nej el - ler vad han sä-ger ja, så
 är han den - sam - ma som gär - na vill ha. Kom schabu, schabu, scha, kom
 scha-bu, scha-bu, scha, kom scha - bu, scha.

Det har redan framgått att dessa seder varit mycket varierande. En något utförligare skildring, besläktad med de tidigare meddelade men utan melodi, har publicerats av Allardt i följande form från Pyttis (Nyl. IV).

»I Pyttis plägar efter slutad dans bruden lyftas och hurras av flickorna och brudgummen av gossarna, varefter vartdera partiet under sång dricker sin forna kamrats avskedsskål. Ungkarlarna tömma skålen under avsjungande av ungefärligen följande ord»:

»Resekamratens skål vi dricka, hurra, hurra.
 Vår värd och vår värd han är den allra bäste,
 han dricker ej av tomma glas,
 ej heller någon av hans gäster,

vilket, då gubbarna, för att reta de unga, skrånande instämma:

Hurra, hurra, snakabussars skål vi dricke,
 vår värd och vår värd o.s.v.

förändras till:

Hurra, hurra, resekamratens skål vi dricke,
 sjökubisar få därav icke».

Nu storma gubbarna fram för att taga ungfär i besittning. Då de vunnit sitt mål lyftes och hurras han under avsjungande av ungefär följande:

»Ungfars skål vi dricke, hurra, hurra.
 Vår värd och vår värd o.s.v.

Då ungarlarna för att dölja sitt nederlag begabbande falla in med

Käkubisars skål vi dricke, hurra, hurra o.s.v.

förändra gubbarna sin sång och tömma skålen med orden:

Hurra, hurra, ungfars skål vi dricke
snakabussar få därav icke».

En ytterligare varierad och utvidgad form har tillvaratagits av en av de första upptecknarna av nyländska folkvisor, Th. Wegelius (1871). Sången, som där är riktad till ungfar, inledes med en rätt lustig hoppsansa-melodi, som inte förekommer på något annat ställe:

23

Nl. LT.

I. N. E. 60, nr 8. Th. W.

Ungfars skål vi dric-ka, hur-ra, hop-san-sa, fal-le-ral-la-la.

Kick-bi-san får där-av ic-ke, hur-ra, hop-san-sa, fal-le-ral-la-la.

Sjunges av gästerna, varpå ungfar svarar, vändande sig till den ena gästen efter den andra:

24

Nl. LT.

I. N. E. 60, nr 9. Th. W.

Och ung-far han dric-ker nu Ot-to till, och Ot-to är den-sam-me som
(Gus-taf)

gär-na dric-ka vill, e-vad han sä-ger nej el-ler vad han sä-ger ja, ty

han är den-sam-me som gär-na vill ha. Sjung scha-bu-scha-bu-sa, sjung

scha-bu-scha-bu-sa, sjung scha-bu-sa.

I Wegelius uppteckningar finnes slutligen i samband med dessa skålvisor ännu en sång, som verkar något främmande för bröllopsceremonierna:

25

NL. LT.

I. N. E. 60, nr 10. Th. W.

Och gos-sar-na vackra, vackra, gos - sar-na vackra, vackra, gos-sar-na bä-ra ett så
he-der-ligt namn. Kring si-na hat-tar så bär de ga-lo - ner, po - ma - da i
hå - ret, ser ut som ba - ro - - ner. Gos - sar-na vack-ra, vackra,
gos - sar-na vackra, vack-ra, gos - sar-na bä - ra ett så he - der-ligt namn.

2. Och flickorna vackra, vackra, flickorna vackra, vackra,
flickorna bära en förgyllande krans.
Kring sina kängor med krusiga kanter,
kamba i håret, ser ut som drabanter.
Flickorna vackra, vackra, flickorna vackra, vackra,
flickorna bära en förgyllande krans.

Melodierna tillhörande ceremonien ha senare upptecknats av flera samlare. De visa att det musikaliska inslaget i själva verket varit ganska utförligt i östra Ny-land, och de förete dels variering av tidigare anförda melodier, dels sammanblandning av olikartat stoff — som redan i den sistanförda formen. I Pellinge har exempelvis visan sjungits vid den s.k. »Ungfarsskålen», såsom i den tidigare nämnda uppteckningen av Wegelius. Den sjöngs på tredje dagen och drycken bestod av kaffe åt fruntimmerna, serverat av ungdom, och knorr åt gubbarna, framburen av ungfar. Under talmansskålen sjöngs visan i följande variation:

En ungfar han skålar nu talmannen till,
jag vet han är densamma som gärna dricka vill.
Evad han säger nej eller vad han säger ja,
jag vet han är densamma som knorren smakar bra.
Sabo, sabo sa, hej sabo sabo sa, hurra-a-a.¹

¹ Ett bröllop i Pellinge för hundra år tillbaka, Hb. 1910, s. 155 ff.

En skålvisa från Gamla Vasa, besläktad med »Det kommer en skål ifrån brudeparets hand», bevarade pastor A. R. Hedberg i minnet år 1907. Visan, som även den är en mollmelodi, giver vid handen att det också förekommit en skål som kunde kallas »brudgumsskålen».

26

Öb. KH. Sj. A. R. Hedberg

Egen samling. O. A.



Det kom - mer en skål i - från brude-gummens hand, att han skall va - ra
lyc - ke - lig till vat - ten och till land. Hur - ra, hur-ra, den
skå - - len var bra, drick al - la u - ti bot - ten, si så gjor-de jag. ¹⁾

Bröllopssångerna i Purmo voro flera än i andra socknar att döma av de traditionsbärare, som jag sammanträffade med. En menuett tillhörande lyckönskingsceremonierna, (nr 165), hade följande text:

»Tacka må du för lyckan din,
den du haver vunnit.
Har du vunnit flickan din,
den du eftersprungit:
sjung, spring, var gladelig
ingen skall åtskilja er.
Ni ska leva i enighet
med varandra i trofasthet.»

Texten är uttänjd över melodins ram och har en viss improvisatorisk karaktär.

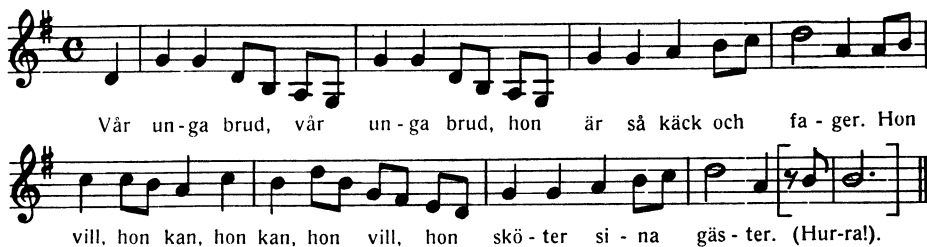
En speciell hyllning till bruden är såsom det förefaller följande sång, vilken brukades såväl i Esse som i Purmo:

¹ Visan har intagits i »Österbottniskt bondbröllop». Den andra strofen, som förekommer där, »Det kommer en skål ifrån unga brudens hand», hörde icke till originaluppteckningen.

27

Öb. PU. Sj. gästgivaren Haggman

Egen samling. O. A.



Vår un-ga brud, vår un-ga brud, hon är så käck och fa-ger. Hon
vill, hon kan, hon kan, hon vill, hon skö-ter si-na gäs-ter. (Hur-ra!).

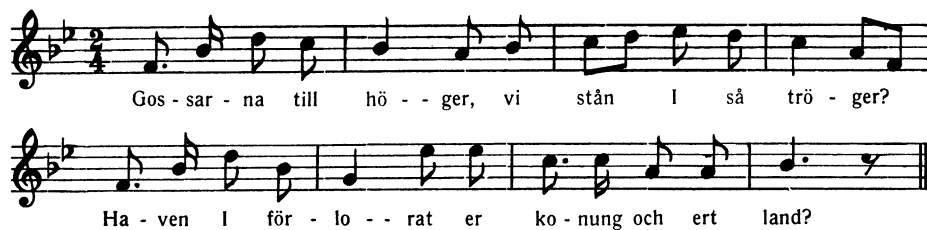
2. Dricken om en gång, dricken om en gång
och var nu hjärtans glader.
Det var i går och är i dag
och varar än i morgon.

Utom skålarne till brudparet förekommo flera andra skålar. En skål till gossarna meddelas här ovan. En annan skål till gossarna har upptecknats i Bergö och Kronoby:¹

28

Öb. BE. KB.

Egen samling. O. A.



Gos-sar-na till hö--ger, vi stån I så trö-ger?
Ha-ven I för-lo--rat er ko-nung och ert land?

2. Sjungen och var rolig,
munter och förtrolig,
gören I som andra,
tag glasen i hand.
3. Glasena ska tömmas
och flickorna berömmas,
ja skålom, ja skålom, ja skålom och hurra.

¹ Varianter finnas ytterligare i Mel.saml. (Avd. IV).

Sista strofen i denna visa återfinnes i en »Dryckessång» från Kökar, vilken dock icke direkt uppgives ha tillhört bröllopsmusiken, men intages här eftersom den har samband med föregående visa. Melodien igenkännes som första reprisen av Bellmans Fredmans sång nr 11, »Portugal, Spanien, Stora Brittanien»:

29

Al. KÖ. Sj. J. L. Jansson

Egen samling. O. A.

Jag har fått stru - pa blott till att su - - pa, jag har fått händer till att

fat - ta i glas. Och gla - se - na ska töm-mas och flic - kor-na be-röm-mas, och
Och skål för var-je flic - ka, ja skål för var-je vän, ja hur-

skål för var - je flic - ka som har gos - sar i säng.
ra för var - je flic - ka som har gos - sar i säng.

En längre skålvisa har upptecknats i Houtskär (Björkö). Den rubricerades såsom »Brudens och brudgummens skål», men den synes av innehållet att döma också ha varit riktad till »skänksvennerna», och den innehåller även drag av andra sånger bl.a. av Kökar-brudskålen, som följer längre fram. Ett fragment av samma visa finnes i melodisamlingen (nr 239).

30

BRUDENS OCH BRUDGUMMENS SKÅL

Ab. HO: Mathias Herman Lindqvist

Egen samling. O. A.

Hö - ren nu till vem som nu vill dric - ka sin täl - ka
flic - kas skål med ett full - rå - gat mål. Fyll upp vart glas med ett
(fästmans) full - rå - gat mål, vi ska la - ga så att al - la skall få li - - ka. Och
det skall va - ra vå - ra skänk - vän - ners skål, kom gos - sar och hjälp oss att
skri - ka. Tag gla - sen i hand, säj fästmans namn: hur he - ter
han? Jus - se, sjung hopp fa - di - ral - lal - la, Jus - se, sjung hopp fa - di - ral - lal - la,
si så he - ter han. Tack ska ni ha, skå - len va. bra.
Tack ni som sjöng så bra, tack ni som drack så bra, tack ska ni ha.

Såsom synes ha somliga av de sist anförda sångerna relativt liten förbindelse med »hurrandet i alla brudhimlar». Men de ha dock ansetts ha en lämplig plats just i detta sammanhang och bilda en viss övergång till följande grupp.

Från Kimito berättar N. O. Jansson om ungmorsskålen följande:

»Nu var bruden klädd i ungmorsdräkten med 'myssa och stycke', och ungar jämte brud- och brudgumsdrängarna med höga hattar på huvudet. Ungmorsskålen spelades in, då bruden åtföljd av brudgummen, brudpigor och brudrängar bjöd omkring brännvin och brännvinsbröd, varunder brudpigorna lyste med talgljus. Efter ungmorsskålen kringbjöds ungarsskålen av brudgummen under allehanda upptåg av brudgumsdrängarna. Så dansades ungmors-menuetten». (BÅ I, s. 42).

Trots durtonarten gör melodien ett visst vemodigt intryck genom frasupprepningen och den fallande melodiken, kanske även till någon del genom orden samt innebörden av den ceremoni, med vilken den är förknippad.

Avskedsceremonierna i södra Svenskfinland tillhöra till övervägande del B-gruppen, ehuru enskilda drag ur båda de övriga grupperna belagts någongång även där. Tidpunkten för avskedsdanserna varierade här liksom i Österbotten. Från Kimito berättas att bruden första dagen på kvällen visade sig för utanförvarande »siare» under brudmarschens toner, medan tärnorna »lyste med talgljus». »Sist dansades kronan av bruden under en munter ringpolska», (N. O. J., BÅ I, s. 42). På andra ställen utfördes »kronan av bruden» andra bröllopsdagen på kvällen. Så uppgives ha skett i Sibbo, (A. Pihlflycht, Bk. 1922, s. 63). Vid samma tid utfördes avskedsdansen även i Pellinge (BO), därifrån en något utförligare skildring föreligger.

Bruden dansar polska med sina flickor »och då hon dansat ringen ut, bindes en duk för hennes ögon. Från sin huvudbonad (brudluvan) tager hon en grannlåt eller blomma och fäster den i bröstet på en flicka. Den i vilkens bröst ungmoder fäster blomman blir brud härnäst. Då dansen är slut tager flickorna hand om f.d. bruden. Gummorna försöker förhindra det. Nu måste hon dansa gummorna till sig» (Lindroos-Andersson, Ett bröllop i Pellinge för 100 år sedan, Hb. 1910, s. 155 ff.). Detta skedde andra dagen efter kvällsvarden enligt en annan meddelare, (Margit Andersson, Frieri och bröllop i Pellinge fordoms, Bk. 1920, s. 18). Det var även rätt allmänt, att bruden och brudgummen dansade i var sin ring.

Det kunde också förekomma att bruden och brudgummen dansade på samma sätt med förbundna ögon. Så var förhållandet i Föglö på Åland. (Muntl. medd. av fru Ingeborg Stråhlman). — I detta sammanhang kan erinras om det tidigare anförda sakförhållandet att de äldsta melodiformerna, polska och menuett, tidigare tynat på Åland än i det övriga Svenskfinland; det tyckes ha förhållit sig på samma sätt med bröllopsceremonierna: de hade förenklats här redan under slutet av 1800-talet. Dock har jag ett vagt minne av att »kronan av bruden» dansades vid min systers bröllop 1890, men vilken melodi som då spelades kan jag icke erinra mig.

En tradition av ifrågavarande sed antecknade jag i Houtskär 1905. Seden kallades där »att dansa bruden ifrån sig» och den hade ett par egenartade drag, vilka uppenbarligen voro ålderdomliga. De dansande stodo i ring och höllo varandra i händerna såsom vid vanlig ringdans. Inne i ringen dansade man först brudgummen och sedan bruden ifrån sig. (Huru dansen gick till i detalj uppgavs icke). Under dansen gingo somliga av gästerna med flaggor i händerna ytterom ringen och mot varandra. Andra av gästerna stodo därunder på bänkarna och »lyste med ljus». Lysandet med ljus hade här en mera utvidgad ceremoniell funktion än det tidigare nämnda bruket i Kimito att lysa när bruden visade sig för de främmande besökare som kommit för att »ropa bruden ut», som man sade på somliga orter. Houtskärstraditionen, där användningen av ljus varit förbunden med själva brud-

dansen, kommer en att tänka på det gamla bruket att »bära ljus vid den högtidliga sängledningen». (Troels Lund, a.a., XI, s. 205).

Den i de södra finlandssvenska områdena mest brukade melodien till bruddansen förekommer i rätt olika varianter från flera socknar (ES, BO, LT). Varianterna förete släktskap med ovanstående melodi till »Aldrig så blir den bruden jungfru mera», men de ha också lånat stoff från andra polskor. Såsom en god representant för denna typ intages här en melodi från Helsing, vilken säges ha spelats då bruden »dansades ut». (Nyl., V A, 709).

33 BRUDPOLSKA DÅ BRUDEN PÅ BRÖLLOP "DANSAS UT"

Nl. HE.

Nyland V A, 709.



I strukturellt avseende lägger man märke till den dels bågformade, dels fallande melodiken, liksom till B-frasens markanta tonföljd 5-6-5. Upprepningen av C-frasen liksom den uppåtklivande slutfrasen äro välkända inom polskefamiljen, dit denna och föregående melodi höra. (Var. se Mel.saml. nr 306—309).

Någon melodi till den tidigare nämnda seden från Houtskär lyckades jag icke erhålla. Däremot har till samma ceremoni en sångartad melodi upptecknats i flera varianter i den åboländska skärgården. Ett par av dessa äger en viss släktskap med ringdansen »Kom flicka lilla i lunden gröna, så skall vi plocka rosor», men huruvida avskedsdansen på vissa områden varit en rent vokal sångdans utan instrumental beledsagning är svårt att avgöra. Under alla förhållanden måste man utgå från att själva bruddansen är äldre än införandet av fiolmusiken, och det ligger därför nära till hands att antaga att den vokala formen är den tidigaste.

Följande mel. är från Korpo. Var. se Mel.saml. nr 314.

34

Ab. KO.

(A. A.) A. F.

Al-drig blir du flic-ka me-ra, al-drig får du kro-na mer.

krona mer. Nu har de' va-rit, nu har de' fa-rit, en vac-ker flic-ka har du

va-rit. Nu har de' va-rit, nu har de' fa-rit, en vac-ker flicka har du va-rit.

Den tredje gruppen av avskedsdanserna, C-gruppen, som jag kallat »Ringarna» och »Långdansen», har förekommit i södra Österbotten, företrädesvis i Lappfjärd; åtminstone de vokala partierna förefalla att ha haft ett relativt litet spridningsområde. I Lappfjärd har också upptecknats fyra instrumentala melodier, vilka tillhöra denna ceremoni: »Flickornas bröllospolska», »Pojkarnas bröllospolska», »Käringarnas bröllospolska» och »Gubbarnas bröllospolska». Enskilda av dessa benämningar uppgivas ha förekommit även på andra orter. (Se Mel.saml. nr 357—360).

Det vokala inslaget bestod i Lappfjärd av sångleken »En vacker sommarafteon då jag i lunden gick», och märkligt nog har denna sångceremoni anslutit sig till »långdansen», den såsom mycket gammal ansedda bröllopsdans, som belagts även på många andra orter. Tillgången har av Alvina Klockars skildrats i brev till Alfild Forslin med hänvisning till sitt eget bröllop på följande sätt:

»Mitt bröllop räckte tre dagar. På andra dagens eftermiddag vid 3-tiden börjades 'ringarna'. Först pojkarna sedan flickorna så gubbarna och sist gummorna. Flickorna togo i ring och sjöngo under det spelmannen spelade:

'Jag gick mig ut en aftonstund
uti den gröna lund.
Där mötte mig en gosse
så fager och så fin.' o.s.v. 5 strofer.

Bruden går i ringen jämte hennes närmaste tärna. Hon bär ett stop, vari man blandat en sorts likör eller glögg och bjuder omkring en 4—5 gånger. Tärnan har en bricka med flera slags bröd sönderskurna i små bitar. Efter varje klunk ur stopet tas en bit bröd som tilltugg. Då alla fått sin beskärda del, tar tärnan bruden i hand och bruden de andra så att alla bilda en lång rad. Så börjar krokdanen först i bröllopsstugan». Den kan jag ej beskriva närmare, säger Alvina, och fort-

sätter med att redogöra för en regelrätt »långdans», vilken också kallas »krokdan». (»Långdansen» i Lappfjärd, 1931, s. 11. Om denna dans mera längre fram).

Den melodi som flickorna sjöngo var en variant till den vanliga sångleken »De herdar och herdinnor de valla sina får», men betydligt avvikande från denna. Den sjöngs av Maria Nygård på följande sätt:

35

Öb. LF.

S. L. S. 523, s. 523. (A. A.) A. F.

Var skall jag vän-nen fin - na, var skall jag ho-nom få? 1

lun - den, i lun - den, där al - la vän-ner finns. 1 finns. 2

Sångerskan kom ihåg endast två strofer. Men en fullständigare text, fem strofer, sjöngs av Mathilda Lång i Dagsmark med en enda melodisk avvikelse från den ovanstående: (fiss i tredje takten). Första strofen är som synes obetydligt avvikande från Alvina Klockars' version.

1. En vacker sommarafon, då jag i lunden gick.
Då mötte mig en gosse så fager och skön.
2. Han vill sitt hjärta giva mig, jag räckte dit min hand.
Vi knöto, vi knöto förtroeliga band.
3. Den knuten, som vi knutit har, kan ingen lösa upp.
Blott döden, blott döden kan lösa dessa band.
4. De herdar och herdinnor de valla sina får.
De vet väl att säga vad kärlek innebär,
och med ett uppriktigt hjärta emellan två vänner är.
5. Du äktenskap instiftade, du himmelens monark,
som haver inplanterat den kärleken så stark.

Texten till sångleken »De herdar och herdinnor» är invävd i — eller utbruten ur — visan. Med hänsyn till att många sånglekar faktiskt utgöra partier ur längre visor, kan detsamma vara förhållandet här, trots lekens allmänna förekomst just med början: »De herdar» o.s.v. Den sista strofen finnes även i en längre folkvisa: »Jag gick mig ut åt lunden att höra fåglars sång».¹

¹ Melodi och text äro nära besläktade med den kända finska folkvisan »Oli kaunis kesäilta kun laaksossa kävelin». Släktskapen kan här icke bli föremål för utredning.

Långdansen hade således i Lappfjärd en omedelbar anslutning till »ringarna». Liknande anslutning till den viktiga avskedsceremonien, om än mindre direkt, hade långdansen även i andra trakter. I några socknar är den på ett helt annat sätt förbunden med avskedet; ibland är den en självständig dans eller en inledning till det sista bröllopsmålet, det s.k. »korvmålet».

Långdansen har gamla anor som nordisk bröllopsdans. Troels Lund omnämner den från Nordfjords härad i Bergens stift, där den dansades vid bröllopet till sist av alla gästerna »igenom alle Husene og omkring alle Markerne med Bruden». Detta skedde för att »danse Bruden ud av Pigelaget» (Dagligt Liv, XI, s. 184.) Grüner-Nielsen omtalar likaledes långdansen i Danmark; där utfördes den under sång av en försångare, som sjöng olika verser, vilka upprepades av de övriga deltagarna. Om bruket att »l. be Bruden av Laget» säger han att det är urgammalt; namnet på seden har enligt denne författare givit upphov till det nordiska ordet bröllop: »Bryllup, Brudel b» (Nordisk Kultur XXIV, s. 140. Se vidare Rolf Pipping, Erikskrönikans ordsfatt, Studier i nordisk fiologi X, ordet »brudhlöp» m.fl.). Någon melodi från Danmark meddelar Grüner-Nielsen icke.

Den tidigare citerade skildringen av »ringarna» i Lappfjärd fortsätter Alvina Klockars med följande beskrivning av långdansen eller »krokdansen»:

Man dansade först i bröllopsstugan, »därefter ut på gården och in i alla små smygar på både möjliga och omöjliga ställen. Över bord och bänkar går dansen ut långt bort från den övriga bröllopsskaran. Då göres ett uppehåll, och där inväntar någon annan redan med en ny bjudning ur stopet, under det man vilar sig. Ty att det hela är ansträngande, det vill jag lova, isynnerhet för bruden, enär silverkronan är mycket tung att bära. Men det är bara att hålla god min och vara den gladaste bland de glada. Så anträdades hemfärden mera bullersamt än förut. Då uppryckas stora lövruskar här och där i raden, vari bindas näsdukar och förkläden och 'föranmössor', allt under stort jubel. Ju större oväsen desto större gamman. Vid ankomsten till bröllopsgården samlas flickorna i ring kring ett bord, och bruden och hennes hjälpreda stå uppe på bordet. De bjuda igen av drycken, denna gång ur en kaffekopp. Då alla druckit börjar avskedstagandet, då bruden tar farväl av sina ungdomsväninnor och på samma gång av den glada ungdomstiden. Bittra tårar falla nu, och det är mycket vemodigt men det hela är snart glömt, ty brudgummen står vid bordsändan och väntar. Under skallande hurrarop lyfter han ned sin brud från bordet och för henne in i kammaren för att vila, tills det blir gummornas tur att mottaga de nygifta i sin krets. Först då de ha dansat sin krokdans med bruden, föres hon att avklädas och visar sig icke mera den dagen eller natten. Sista dagen bär hon sin vackraste dräkt. Brudgummen utför samma slags dans med de manliga gästerna. Alla måste vara med, var och en i det stånd han tillhör. Ingen får sitta och se på, ty om sådana säges det, att de 'hyvla bänkar' eller 'gör almanackor'. De få lida mycket spott och spe av de dansande.» Så slutar Alvina Klockars sin berättelse.

Någon fiolmusik nämnes icke i Alvinas beskrivning. Andra sagesmän ha emellertid antytt en instrumental beledsagning av långdansen. Att den spelats också

i Lappfjärd bekräftas av en melodi, som Lars Lillhannus upptecknat efter sin fader, Otto L. Denna uppteckning kallas »Krokdanen», vilken benämning även Alvina Klockars använde. Melodien är egenartad genom sin byggnad: femtaktig försats och sextaktig eftersats. Men till sin taktart och allmänna karaktär liknar den annars de långdanser, vilka finnas i en del gamla notböcker.

Användningen av den bestämda formen i namnet tyder på att detta är den enda melodi, som brukats till långdanen i Lappfjärd.

36

»KROKDANEN»

Öb. LF: Otto Lillhannus

Egen samling. L. L.



En skildring från Dagsmark (LF) visar hur starkt seden kan variera även i samma socken. »Krokdanen» stod här mycket nära A-gruppen. Åtminstone intog hurrandet en central ställning, medan ceremonierna kring bruden och brudgummen tyckas ha varit mera åtskilda än på andra håll. »Bruden och hennes flickor hurrade och dansade längs hela vägen», heter det. När de återvände hem gå de in i lövsalen ute på gården. »Bruden går upp på bordet, som står i lövsalen, och flickorna stiga upp på bänkarna bredvid. Det bjuds kaffepunsch, pepparkakor o.s.v. Då alla erhöållit del av förplägningen, går flickorna ned från bänkarna, fattar bordet där bruden står samt lyfter och hurrar henne i lövsalen under ropet 'alla raska flickor, hurra, alla raska flickor' o.s.v.». Under tiden var brudgummen inne i framstugan och »dansade ringen» med pojkarna, varefter dessa hurrade brudgummen »upp i brudhimmeln» under upprepat ropande »alla raska gossar, hurra», som hördes långa vägar. Bruden och brudgummen äro nu »utdansade» ur ungdomsgemenskapen. Därefter började den sedvanliga kampen om brudparet mellan de unga och de gamla. (Aina Wadström, Hb. 1911, s. 80 ff.).

En utförlig skildring av långdanen i Replot skall ännu anföras, dels på grund

av den variering av ceremonien den innehåller, dels emedan där också nämnes en melodi till dansen.

»Langdansin» eller »langnåoten» dansades av gästerna vanligtvis under avbidan på måltiden, men brudparet deltog ej i denna. Fiolspelmännen spelade en särskild melodi, som gick under namn av »fatifåglin». Gästerna bildade en ring, så vid som utrymmet medgav. Efter en stunds dans dels »annsols» och dels motsols [bör vara medsols] släppte ledaren plötsligt taget ur ena sidokamratens hand, varefter de dansande uti den nybildade kedjan, hoppande i takt efter musiken, gjorde krokiga böjningar inne i stugan; ingen fick släppa taget från kamratens hand. Slutligen bar det av för hela följet med »nåotkongin» i spetsen och »sladdin» sist ut på gården. Spelmannen efter, fortsättande spelningen. Ledaren drog nu det hoppande följet härs och tvärs runt kring träd, stenar, byggnader och dylikt samt även på skämt någon gång in i grannens stuga. Sågs någon människa eller något djur under upptåget, försökte man omringa desamma, och man skröt sedan över de ting man erhållit i noten. Uti denna lek deltog alla åldrar och kön. (W. Sjöberg, Hb. 1917—1918, s. 140).

Den här nämnda melodien, »Fatifåglin», finns icke upptecknad i det svenska Finland såsom instrumental melodi. Däremot förekommer namnet i en sånglek: »Rika och fattiga fågeln». Leken har varit spridd över stora delar av det svenska Finland. Bland de många uppteckningarna finnas emellertid endast två melodier. Den ena av dem är från Replot och har upptecknats av W. Sjöberg. Denne har även nedskrivit en utförlig skildring av leken utan att dock därvid angiva något samband mellan den och den ovan beskrivna »langdansin». Beskrivningen angiver att även i sångleken ringen upplöstes i en kedja, varför ett samband mellan denna och långdansens måste ha existerat. Således får man antaga att den av Sjöberg nämnda melodi, som spelmännen spelade till långdansens, är följande:

37

Öb. RE.

W. S.



Ser ni fat - ti fåg-len, ser ni fat-ti fåg-len, hur han kommer i hårsand korsand,

ö - ver åk - rar och jä - lor, ja ö - ver sko-gar, ö - ver fjäl - ar.
Han är vac - ker och ra - der, ja, han är fat - tig men dock gla - der.

Enligt en uppgift från Vörå har långdansens åtminstone vid något tillfälle utförts tillsammans med melodien till den kända sångleken »Nigar-Maja». O. R. Sjöberg har åter upptecknat melodien till denna dans utan angivande av annan orsbe-

teckning än Österbotten. Sjöberg skriver i en anmärkning: »Mycket gammal och allmän gästbudslek ännu år 1845». Melodien går här under namnet »Nigarpolska». Huruvida melodien däremot utförts till långdansen finnes ingenstädes angivet. I detta sammanhang kan påpekas att »Nigarpolskan» (se Mel.saml. nr 378) är nära besläktad med sångleken »Kom, kom, fager ungersven, kom för oss båda i dansen»; den till »nigningen» hörande frasen är nästan identisk.

Långdansens förekomst kan belysas ytterligare med följande uppgifter:

På andra bröllopsdagens afton dansades även »langdansen». »Alla, unga och gamla, tog i ked och man dansade under fiolspelmännens fiolspel genom stugorna och ut på gården». (OR, Wn). »Mot slutet av bröllopet dansades 'langdansen'. I långdansen deltog även brudparet. I spetsen för keden gick en förare. Sedan de unga dansat först, skulle käringarna efteråt dansa i långdans med brudparet; denna dans kallades 'käringsdansen'. Ehuru bruden då ännu hade kronan på huvudet, räknades hon efter denna dans såsom käring». (VÖ, Wn). Såsom synes närmar sig dansen här den tidigare nämnda långdansen i Lappfjärd. »Denna dag (andra dagen) dansades 'langdansen'. Man tog varandra i hand och bildade ked; alla som ville fick vara med. Före gick spelmannen. Man kröp genom alla 'smugor' under sång och 'huikande' och långdansen gick på detta sätt kring hela 'backan'». (OR, Wn). »Andra bröllopsdagen dansade man 'langdansen' med spelmännen i spetsen och brudfolket därnäst. Härvid tog man i lång öppen ked och dansade till närmaste gård. Det gällde som mål för denna utflykt att dansa ett varv runt bordet i brudgummens hem». (OR. Kimo, Wn). »Medan brudfolket satt uppe på bordet, tog alla i rad. 'Fördragaren' drog därpå hela räckan fram på de mest trånga ställen genom spisståndarn osv., varunder ingen fick slita sönder raden». (MO, Wn).

Ännu en utförlig skildring av långdansen, i vilken dansen visar sig ha anknytning till olika avskedsceremonier, finnes upptecknad från Vörå. »Förrän bröllopet var till ända skulle man dansa långdansen. Ungdomen tog därvid i ring, brudfolket ställde sig inne i ringen, bruden med glas brudgummen med brännvinskanna. Alla de kringstående skulle dricka av sitt glas. Sedan detta var skett, sattes brännvinet bort och hela sällskapet sprang i kedja. I spetsen var bruden och brudgummen. — Långdansen 'vänd ut' på gården och därifrån in igen varefter bruden skulle klädas om, medan brudgummen under tiden dansade med gossarna. När bruden kom in på nytt hade hon icke längre kronan på huvudet. Hon kallades då 'ungmor', men bar ännu 'päklaven' kring halsen och hade över axlarna en sjal. Nu skulle brudparet dansa med 'kärningar' och 'gubbar'. Då kom gossarna med ett par hopbundna stolar, satte de nygifta på dem och hissade dem upp på ett bord. Härvid avsjöngs någon brudvisa såsom följande:

Vill ni veta vad folk vi är,
 så ä' vi Bagg-Mattas gäster;
 han har bedit oss till gäster.
 Vita kannor och halva stop
 supa vi ur allihop,
 frarallallalla.

Härefter uppstod striden mellan de giftas och de ogiftas 'lag' och när den var avgjord till förmån för de föregående, hurrades till slut även brudparets föräldrar. Efter långdansen ställde sig spelmännen i farstun och spelade in korvarna, vilket var tecken på att gästabudet var slut.» (VÖ, Koskeby, Wn).

»Långdansen var den sista dansen vid bröllopet. Först tog alla i ring, därefter sprang man i ked med förelöparen i spetsen och under detta sjöng man:

Ha ni sett nån lagårspiga framrida
 med en mjölkbytta och oljepotta me sida?

En annan bit var följande:

Korvin lå i gryton och svour
 och paltin han sa: 'Va fåla de brour?'

Denna bit syftade på det efteråtföljande korvmålet, vilket betydde att 'gässbåde' var till ända». (VÖ, Rekipeldo by, Wn).

Långdansen inställes i de båda sist anförda skildringarna i ett så att säga organiskt sammanhang med slutceremonierna. Man finner att den föregick slutmålet. Men den står i nära samband med både »hurrandet» och »bruddansen» samt ytterligare med avsjungandet av brudvisorna. Den först citerade visstumpen ha vi tidigare stiftat bekantskap med i »kryckkalaset», där den sannolikt har större hemortsrätt än vid själva bröllopet. De övriga versraderna likna åter mest spillror av längre visor. För ytterligare uppgifter om Långdans och Krokdans se Heikel, Fsvf VI B, s. 330 ff.

Omnämnandet av sång i samband med långdansen har intresse i främsta rummet såsom en påminnelse om att en ursprunglig form, som vi känner från äldre tider, tydligen bibehållit sig rätt länge i den folkliga traditionen i vårt land.

Sånginslaget i de här ovan skildrade avskedsceremonierna hade i vissa delar av Österbotten, (GB, PU), karaktären av avskedssånger, vilka sjöngos av bruden och voro riktade till gästerna, oftast kanske till ungdomen. De utgjorde en viss motsvarighet till lyckönskningssångerna, som i början av gästabudet framfördes till bruden. Avskedssången »I ungdomsplantor alla som lämnen nu här kvar», en stämningsfull mollmelodi med sin durutvikning i mellankadensen, hade i min uppteckning en sliten och fragmentarisk text, endast den sjungna strofen var väl bibehållen:

38

Öb. PU. Sj. gästgivaren *Häggman*

Egen samling. O. A.



2. Hur skall jag mig nu skicka
att vara dig i lag?
(Forts. av strofen saknas).
3. Skall jag nu övergiva
all världens synd och lust
och endast hos dig bliva,
är du därmed förnöjd?
4. Jag gör det hjärtans gärna
ty du är underlig,
liksom en brinnande stjärna
har brunnit uti mig.
5. Den aldrig nederbrinner
så länge jag är i liv
och tills mitt liv försvinner
och jag lägges ned i grav.

Den tillsammans med melodien upptecknade strofen återfinnes som str. 3 i en annan uppteckning (OR, s.f. 1838, Wn) vilken går under namn av »Avskedsvisa till ungdomen». Även denna är illafaren, men den är dock helare i traditionen. De två sista stroferna förefalla att vara ovidkommande tillägg:

1. En visa jag nu sjunger
allt med en avskedston.
O, store Gud, han spisar
den som i fattigdom . . .¹
2. Vi ha varandra tagit
allt till ett äkta stånd
att nöjd tillsammans vandra
i denna världen lång.

¹ »Så enl. sagesman; stället är tydligen på ett eller annat sätt korrumperat.» Upptecknarens anm.

3. I ungdomsplantor alla
som lämnar nu stå kvar,
jag eder nu framkallar
och avsked från er tar.
4. Jag räcker eder handen,
ett ömt farväl jag ger;
nu är den tid för handen,
nu skiljs jag bort från er.
5. Tungt är ändock att skiljas
från denna ungdomshop,
fast det var själv vår vilja
att det skull' gå så fort.
6. Men faran härpå hänger,
om lyckan hon står till.
Gud vet om man här längre
får leva som man vill.
7. Du äktenskapets stiftare,
du himmelens monark,
som i oss har planterat
den kärlek ren och stark,
8. att intet ljungeldslågan
densamma övergår
och ingen häftig plåga
ej mera där förslår . . .¹
9. Denna tid jag liknar
allt vid en marknadsdag,
då allting skall framställas
en yngling till behag.
10. Och då marknan slutad är
och ynglingen går hem,
allting åt marknan länder
och han får ingenting.

Den följande avskedsskålen uppgives vara diktad och komponerad av den förutnämnda allmogediktaren Hans Björk. Den är uttryckligen riktad till flickorna. Versraden »I dag har min brudgum mig lovat att skänka» o.s.v. tyder på, att visan tillhört första bröllopsdagens ritual. Men versraden »Si nu är den dagen jag kransar får bära» hänför visan till andra dagen. Bruket var nämligen på en del orter att bruden på andra dagen bar krans i stället för krona. Vi ha också sett

¹ »Stället korrumpert». Upptecknarens anm.

att bruden bar kronan i handen under avskedsdansen. Måhända kan den bristande konformiteten i texten tagas som ett uttryck för den tidigare nämnda vacklan, som varit rådande beträffande tidpunkten för avskedsdansen.

Den andra avskedssången till flickorna har en helgjuten melodi, vilken kan åberopas som ett gott exempel på den musikaliska skönhet våra bröllopsseder kunde erbjuda fordomdags.

39

Öb. Ord och ton trol. av *Hans Björk*

Egen samling. O. A.

Jag bjuder er al-la en skål till att dricka, en avskedets skål för var re-de-li-ga
flic-ka. Så sjungom nu, kä-ra, vårt bröl-lop till ä-ra och hål-len er glad.

2. Jungfrudomen måste jag förlora i striden.
Men vad jag förlorar det vinner jag med tiden.
Och vad jag nu vinner och vad nöje jag finner,
det roar mig bäst.
3. Se här är min krona för trohet och ära.
Si nu är den dagen jag kransar får bära.
O låtom oss dricka, i dag står jag flicka,
i morgon ej mer.
- 4.* Jag orkar ej mer på er rolighet tänka.
I dag har min brudgum mig lovat att skänka
ett redeligt hjärta i glädje och smärta,
i lust och i nöd.
- 5.* Adjö alla flickor, jag döljer min smärta.
Jag tackar er alla av brinnande hjärta
för nöjen och heder jag njutit av eder
i förflutna år.¹

Denna avskedssång hade uppenbarligen gjort ett mycket starkt intryck, när den framfördes. Ett bevis härpå är att den, något varierad, bibehållits i minnet av våra landsmän i Amerika ända in på 1950-talet. Verner Dahlqvist i Palisade, Minnesota, hade av sin broder i Seattle, Washington, blivit underrättad om att jag under min resa i Förenta Staterna 1954 samlade finlandssvenska folkvisor och melodier och

¹ De med * utmärkta stroforna ingå i »Österbottniskt bondbröllop» i denna form. Fyra varianter ingå ytterligare i melodisamlingen (nr 301–304).

sände till min adress i New York en uppteckning av denna bröllopsvisa (b här nedan). Han skrev samtidigt: »Kommer ihåg några ännu, men glömt många, när det är över ett halvt sekel sedan jag lämnade fosterlandet. Skada att jag ej nedtecknat dem i yngre år medan minnet var gott. — Kommer ihåg melodien men orden är det värre att minnas»:

39 b

"BRUDEN SJUNGER"

Öb. GB. och omnejd.

Uppt. Verner Dahlqvist, Palisade, Minn. U.S.A.

Jag bju-der e - der al - la en skål till att dric - ka, en skål för var-

en - das-te re - de - li - ga flic - ka, för all e - der god-het, för

all e - der tro - het I vi - sat mot mig.

Den ovan beskrivna långdansen har av somliga betraktats såsom ett av de upptåg eller skämt, vilka alltid skulle förekomma vid ett äkta gammalt bondbröllop. Det hojtande och »huikande», uppryckande av buskar, lövruskor o.s.v. som förekom kunde väl ibland giva dansen en överdrivet uppsluppen karaktär. Men den var trots allt en till brölloppen sedan gammalt anknuten ceremonidans. I viss mening lösare förbundna med högtiden voro däremot några andra upptåg vilka dels åtföljdes av spelmanslåtar, dels saknade musik. Till dessa skämtsamma mellanspel mellan ätandet, drickandet och det »vanliga» dansandet hörde »Stabbdansen» och »Björndansen» samt »Dans på skarven».

Stabbdansupptåget ägde vanligen rum på morgonen av andra bröllopsdagen och utfördes på olika sätt. Det centrala föremålet, som givit dansen namn och kring vilket ceremonien utspelades, var en stubbe (»stabbe»), som inburits i bröllopsstugan eller placerats på gårdsplanen. Varje gosse och flicka, som ertappats med att ha »sovit med varandra» under första bröllopsnatten, framfördes för att »dansa på stabben», som det hette på somliga ställen i Sverige, d.v.s. svänga omkring med varandra på stabben. I svenska Österbotten har dansen förändrat karaktär och mer eller mindre lösgjort sig från sitt egentliga sammanhang med stabben, säger K.Rob.V. Wikman i sin undersökning »Stabbdansen och med den besläktade folkliga upptåg» (Bk. 1936). Wikman meddelar en skildring från Kvevlax, enligt vilken de par, som sovit tillsammans, insläpades i bröllopsstugan där de i tur skulle dansa en polska »mot varandra» med brudparet och sedan tillsammans,

varpå man skålade: »En stubbe bäres därefter in och ställes mitt på golvet. På denna skola nu alla de sitta som icke fått någon sängkamrat under natten. Den, som inte går godvilligt, tages med våld. Medan pojkar och flickor i tur och ordning sitta på stabben, dansa de övriga under sång och högljudd munterhet i ring kring dem. Spelmännen ha stigit upp på stolar och stampa och spela allt vad tygen hålla». I vissa fall uppsöktes endast de gossar som sovit med en flicka, gossen fick välja mellan att sitta grensle »på bråton» (en hamp- eller linbråka) eller betala »böter».

Någon melodi till stabbdansen har inte upptecknats hos oss. Ovan anförda skildring visar dock att man dansat en polska och att spelmännen varit tillstades, varför man kan antaga att det tidigare funnits en särskild melodi till denna dans.

Björndansen var ett bröllopsupptåg, som i äldre tider varit utbrett över vidsträckta områden och förekommit i mycket växlande former. Sederna hade ibland släktskap med stabbdansen. En form av björndansen var följande: »Två personer hade klätt sig till björnar och trädde som sådana in i brudsalen. 'Björnhundon' lade sig på golvet och låtsade vara död. 'Björnhundin' gjorde stora ansträngningar till att väcka upp honan och när ingenting hjälpte, lade han sig ovanpå henne för att — göra en ny. Då rusade björnhonan sin väg och upptåget var till ända». (VÖ, Wn). Andra former delvis liknande denna har meddelats av Wessman (Fsvf. VII, ss. 142, 153, 181) samt av Heikel (Fsvf. VI, B, s. 396). Från Sverige finnes en uppgift att de nygifta och efter dem alla de giftasvuxna pojkarna och flickorna blevo parvis lagda på den på golvet utbredda björnhuden (N. E. Hammarstedt, »Vår och bröllopsbjörn», Bk. 1929, h. 2); denna sed visar ett samband med en pantlösning, »ligga på pälsin», som jag upptecknat i Korsnäs.

Jag nödgas här förbigå de skiftande detaljerna i björnupptåget — endast spillror av det synes ha bevarats hos oss. Musiken till Björndansen har däremot blivit upptecknad i fyra varianter, av vilka de tre österbottniska i 3/4-takt och såvligt tempo bevarat en någorlunda ren gammaldags prägel. Den nyländska uppteckningen i 2/4-takt har en egen karaktär och avviker från polketten trots den jämna taktarten. Följande melodi är den mest ålderdomliga. De övriga ingå i melodisamlingen, (nr 375—377).

40

"BJÖRNDANSEN"

Öb. PE: *Johan Erik Ribacka*

S. L. S. 88, s. 128. O. A.



Dans på skarven var ett skämtupptåg närmast avsett för att kontrollera om den agerande hade »tagit sig för mycket till bästa» eller om han tålde fortsatt alkoholförtäring. Dansen var en enmansdans. Den utfördes på följande sätt: den dansande ställde sig framme i stugan med den ena foten framför den andra på en golvspringa, »skarven», och med armarna utsträckta. Så sjöng han denna strof:

41

Al. VÅ.

Egen samling. O. A.

Nu dan-sar jag på skar-ven, på skar-ven, på skar-ven. Och

skar-ven är min del, och drucket är mitt fel. Så ta-ger jag mitt steg.

Efter sången skulle den dansande, fortfarande med armarna utsträckta, taga ett långt steg framåt på golvspringan samt börja sången på nytt och taga steget. Om han lyckades på detta sätt stega sig fram över golvet utan att förlora balansen, väntade honom en brännvinssup vid dörren. Jag lärde mig denna dans i hembyn på min systers bröllop 1890 och har sedan dess varken sett den eller hört den omtalas i Svenskfinland. I Sverige har den förekommit både som sånglek och som idrottslek utan sång. (Tillhagen—Dencker, Svenska folklekar och danser I, s. 102, II, s. 451). »Skarvdansen» kunde där dansas både inne på golvspringan och ute på en bana ristad i marken. Utförandet är varierande på olika orter. Enligt en form från Vilhelmina, Lappland, skall den agerande stå med ena foten på en tråkloss, svänga med andra benet samt böja sig ned, ta ett glas vatten och dricka ur det samt ställa det tillbaka. »Man sjunger därvid», heter det, en strof, vilken innehåller ovanstående rader varierade och upprepade. Den melodi som Nils Dencker meddelat är i huvudsak en mollvariant av den åländska och åtföljes av orden »Så dansar jag på skarva, på skarva, första varva. / Hur hurtigt det månd gå så går det bra ändå.» Slutet »så tager jag mitt steg» saknas. I betraktande av sådana detaljer som de utsträckta armarna och det fullständiga melodislutet synes den »helaste» traditionen ha bevarats på Åland.

SUMMARY

Wedding music has old traditions. In Sweden it appears in mediaeval sources such as the account of King Birger's wedding in 1298, where instrumental music was performed. In the ensuing centuries this custom spread to all social classes. While cultivating their musical heritage, musicians of later times have undoubtedly contributed to the renewal of both instruments and repertoire.

The traditional wedding music in Swedish Finland has been rich and diversified, appearing in many forms, both instrumental and vocal: Bridal marches, Congratulations, Table music, Toast songs and Dance tunes. The most common instrument has been the violin.

In this preface I have brought together some of the tunes to show how the music has been interwoven into the marriage ceremonies. But most of them can be found in the tune collection proper where they have been arranged into groups. Almost all of the actual wedding songs are, however, given in the preface. In grouping the tunes some attention has also been paid to the distribution of songs and customs in Finland's four Swedish-speaking districts: Nyland, Åboland, Åland and Österbotten.

In some places a prelude to a wedding was the so-called »Crutchdance» (*Kryckdansen*), which was held on the day when the banns were read. On that day the young couple were said to have fallen from the pulpit; they were now limping between their unmarried state and marriage. The Crutch-dance was celebrated with song, music, dancing and refreshments.

The actual wedding was a family celebration prepared a long time in advance and lasting 3—4 days. The invited guests could include many hundred relations and kinsmen. Music played an important part, the main item being the bridal march, which is first mentioned in sources from the 16th century but is probably older. Many experts believe that its original aim was to protect the bridal couple against evil forces. In later times, however, its function has been purely musical: to heighten the glamour and festivity of the wedding as the supreme occasion of life. The musicians rode, drove or walked at the head of the bridal procession. According to a 17th-century source, they even played the bridal hymn in church when the ceremony took place there. The bridal couple marched in to the wedding banquet to the tunes of the bridal march.

After the wedding ceremony the congratulations followed. Instrumental music and songs were part of these ceremonies. The songs were often written for the occasion by some talented man or woman among the rural people, who was accom-

plished in this art. The tunes were sometimes borrowed from well-known psalms or ditties, and sometimes composed by the author. The congratulation songs, which often were crude of form, generally contained admonitions and good wishes.

Meals were taken to music. The various courses had to be »played in», a custom dating back to the 17th century. With the numerous toasts proposed during and after the meal, traditional toast songs were sung or special tunes played. The same mode was adapted for the gathering of gifts for the bridal couple and money for the musicians. The tune material of this category is rich and offers many interesting, both ceremonial and musical, topics for study.

The musician's chief mission was to produce music for the dances. The dances were partly those belonging to the traditional ceremonies, partly general ones. In olden times the ceremonial dances were chiefly the minuet and the *polska*, and they were performed to traditional patterns: bride and groom had to dance with each other, with the priest, the bridesmaids, relations, etc., in a given order. Occasionally as many as 26 minuets and 13 polskas were danced before the general dancing could begin. »Money-dances» (*penningdanser*) belong to the traditional group. Here the guests danced with the bride and then bestowed a gift of money upon her. During all these dances the musician's talent was put to a hard test. A musician who wished to maintain his reputation as a master of his art was not supposed to play the same tune more than once. One of the more prominent guests might also ask for a certain tune, which he considered his own, to be played while he danced with the bride. The player was expected to know the tune in question. Sometimes competitions were arranged amongst the players, one of the most prominent musicians being chosen to act as judge.

Farewell ceremonies were also combined with music and song. With regard to both the musical and the choreographical content of this material, the tunes have been divided into three groups: A. Cheers, B. Bridal dances and C. The Rings or Long-dances. However, these three groups overlap to a great extent. The central theme in group A is that the bride and bridegroom are placed on two chairs, which have been tied together. They are carried into the room, drink a toast with the guests and are hoisted towards the ceiling amongst cheers. The bride then removes her crown and has become a young matron. Many different toast songs are sung during this ceremony. There is evidence of these ceremonies from all the Swedish districts of Finland. Group B, Bridal dances, consists mainly of ceremonial dances, performed differently in different regions. The most common pattern is this: The dancers form a circle with the bridal couple in the centre. The bride removes her crown and a kerchief is tied over her eyes. When the dancers have stopped circling, the bride tries to place her crown on the head of one of the young girls, who is then said to become the next bride. The music is mostly instrumental and is called »The Crown Off the Bride» (*Kronan av bruden*). There are a few variations of this bridal dance, the main theme of whose text is: »This bride will never be a maiden

again». Group C, which has a limited spread in the southern part of Swedish Österbotten, comprises first a singing game, which is danced indoors. This is followed by a long-dance, called the »Curve-dance» probably because the dancers form a chain with a leader, sometimes the player, at the head. Following their leader, they dance bouncingly round the court-yard in curves and bends, sometimes going in and out of houses, and finally return indoors. The long-dance is one of the oldest types of northern wedding dances. It was originally thought to imitate the bride's running away from the younger set. All these three dance forms have in different ways been combined with an often physical struggle over the bridal couple. The young people tried to keep the newly married pair in their throng, and the older people wanted to welcome the young couple into their midst.

Certain toasts together with farewell songs, of which many are noted for their expressively poetical content and musical beauty, also belong to the farewell ceremonies.

Some comic dances, the »Bear Dance» and »Dance on the Line» (*Skarvdansen*), are mentioned as instances of the many pranks which used to occur at weddings.

BILDER